Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 2 ИЮНЬ, 1990 ШУ. ★ № 65 (7879). ★ Мах 3 кеп.

Советски Социалистически Республикай Союза Президента УКАЗ

Дукха бераш долча, Нохч-ГIалгIай АССР-е бахаш болча ноаношта «Нана-турпал» яха цIи ялар.

Итт а кхы дукхагIа а бераш даьча, хьалкхедаьча ноаношта «Нана-турпал» яха цIи лойла, «Нана-турпал» яха орден цунна дIа а луш:

Абдурашидова Тамарена — цIен-нанна, Шалински район.
Арзамулова Бацани Чалаевнайна — Гагарина цIерагIча колхоза колхозхочоа, Ножай-Юртовски район.
Асуханова Розайна — болхлочоа, г. Грозный.
Вазаева Мархата — «Комсомольский» совхоза болхлочоа, Наурски район.
Вакаева Амината — цIен-нанна, Ведениски район.
Гагаева Кемисена — цIен-нанна, Гудермесски район.
Датулагова Ханипата — «Авангард» яхача совхоза болхлочоа, Наурски район.
Кариева Зинайна — цIен-нанна, Малгобекски район.
Кациева Iисий Любайна — Орджоникидзе цIерагIча колхоза колхозхочоа, Сунженски район.
Лабазанова ПаьтIамата — «Альпийский» совхоза болхлочоа, Шатойски район.
Муцольгова Iаьлий Маккана — цIен-нанна, город Грозный.
Назирова Езидана — болхлочоа, Ачхой-Мартановски район.
Тайсумова Зулайна — цIен-нанна, Шалински район.
Таршхоева Махьмада Алимана — цIен-нанна, город Малгобек.
Улбиева Айзана — «Правда» яхача совхоза болхлочоа, Гудермесски район.
Харханова Зулена — болхлочоа, город Грозный.
Шахгириева Бирланта цIен-нанна, город Аргун.
Эльмурзаева Калачена — цIен-нанна, Шалински район.

Советски Социалистически Республикай Союза Президент

М. ГОРБАЧЕВ.
Москва, Кремль.
1990 ш. 23 май.

ГУВНАШ ДАЬ БАЬННАБ

ЧIоагIа дог айденна бар Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхоза коартолаш лелаераш, гувнаш даь баьннаб уж.

Коартолаш совхозе дIайийнай 110 гектара тIа. Уж лелаеш я У. Богатырев, Т. Гандалоев, М. Фаргиев керте латта кхоъ арендни звено. Деррига агротехнически гIулакхаш ханнахьа чакхдоах цар, цудухьа цецваллал цIена да кха. Гуш дац укхаза оасар а чоапилгаш а.

— Дукха халонаш нийсъелар дIае коартол лехаш,— йоах совхоза директора Х. Гандалоева. — Ткъаь гектара тIа дIайийнараш тхоай боахаме хьалкхеяь я. Бакъдар ала ма дезий, эсала яр уж. Специалисташа яхачох, дIаювш йола коартола бурилг 50 граммал яйгIа хила йиш яц. ХIаьта тхона-м царна юкъера 15 грамм яраш а корайоагIар. Цудухьа кхычахьара нийцар оаха ги. Арендатораша кхетаду дIадахар меттаоттаде а боахама пайда хургбола а никъ лаха безилга.

Ханнахьа дIайийна коартолаш августе кхоач. Долче, дукха ха йисаяц хьувсьамга хьежа.

М. МАЖИТОВ.

ХАННАХЬА ДОАКЪАР IАЛАШДАЬР КОТВАРГВА!

Дика дIаболабеннаб

Карарча шера февраль бутт болалуш мара бацар Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхоза фермаш доакъар доацаш йисача хана. Кхыча боахамашкара нийцар ах миллион сом мах бола 150 тонн йол, 400 тонн фуъ, 1500 тонн силос. Цунга хьежжа лакхделар хьайбай продукци ликкхарга дIадодар, дикка алсамдаьлар совхозах хьаьрча декхар. Цу тайпара нийрча хьал оттара керттера бахьан соахка доакъар кийчдеча дукха кхоачамбоацараш хиларца дувзаденна дар. ТIаккха мишта лел гIулакх укх шера?

Боахаме керда кулгалхо хьожаваьв. Гандалоев Хаматхан СоагIапча вахаш, моттигера хьалаш тIехдика довзаш саг ва. Специальностагlа агроном ва из. Цо дика кхетаду доакъара база шер ца йича, хьайбай боахам дегIабоалабе йиш йоацилга.

— Укх шера планагIа оаха Iалашъе еза 1900 тонн йол, 7500 тонн силос, 2000 тонн ча, кхыдола доакъараш, — йоах Гандалоева. — Цу гIулакха лаьрхIа дIайийнай люцерна, суданка, рапс, кен, хьажкIаш, цхьан шера тIайоала баьцаш. Доакъара культураш дIайийнай чарца 1500 гектара тIа.

Районе эггара хьалхар- дIаболабеннаб М. Горьке цIерагIча совхоза кхаш леладераш доакъар кийчде. БIаьсти дийлхача догIаша юкъага кхоачаш лакхъялийтай люцерна.

Хьалхара 36 гектар буц хьекха Iойиллар механизатора Фаргиев Белана. БIайха хьежача малхо сиха йокъеяь йол вIашагIтоха болабелар йолхьинг доаккхаш вола Барахсев Iийса, стогометаш тIа болх бу Гетагажев ИсмаIали Богатырев Османи. Хьалхара аьла аргIа хьалъоттадеш ба уж.

Теркам тIабахийта хьежар тхо люцернага. Кхыйола, хьайбашта пайдана йоаца баьцовгIаш, юкъе увш яцар из. ДIадахача шерашка сурт кхыча бесса хулар.

— ПланагIа хьалхара мангал техача хIара гектара тIара 20 центнер люцерна яккха езаш да тхо, — аьлар совхоза директора. — ХIанзарчоа цул дикка дукхагIа йоаккх из. ГIулакх ишттa дIадоде, доакъар Iалашдара оттадаь декхар тIехкхоачашде аьттув баргба.

М. МУРАТОВ.

Сенга хьежаш багIа

— КхоалагIа ди да, лаьрххIа доакъар Iалашде саха вIашагIъеллача бригадо из болх дIаболабаь, — йоах Грозненски района «60 лет Октября» яхача совхоза профкома заместителa Зинаев Зайнде. Цу бригада кулгалдеш ва совхоза дикагIвола специалист Хидаев Амхад. Таханарча дийнахьа цар кIоаг чу елла силос 1000 тонн я. Сога хьаьттача, хIанз санна бригадо дIахо а ишттa болх бой, доакъар ханал хьалха Iалашдаь довла мег тхо. Бакъдар ала деза, йол хIанза а хьакха йолаьяц оаха. Кастта из болх дIаболабе лаьрхIа да тхо.

Укх боахаме 3200 хьайба да. Царех бетташ 1100 етт а болаш. Карарча шера хьалхарча квартале план 400 тонн йолаш, паччахьалкхенга ехка шура 263,1 тонн мара яц. ТIаккха малагIаш да цун бахьанаш?

Керттера бахьан да доакъар укхаза тоъал Iалаш ца дар.

— Ховш да, хьайбай боахаме керттера дар доакъар долга, — йоах зоотехника Джандаров Хьасана. — ХIара шера доакъар тоъал Iалашдаьд аьле хоам бу тха экономисташа. Бакъда, Iалашдаьр бий бетта мара тоъаш хилац. Масала, март бетта хьайбашта оаха дIатийнна доакъар рационал аханел а кIезигагIа дар. Цкъаза хьайбаш мецал Iехаш кхы де хIама доацаш дог чIехке вIаводар со.

ЛаьрххIа доакъар кийчдара вIашагIъелла бригада я. Укхаза къахьегаш ва 2 механизатори 8 водители. Бригада доалахьа дIаенна тайп-тайпара техника. Бакъда, дукхагIча хана ремонт е езаш хул из. Масала, со укхаза хиннача дийнахьа баьцаш хьокха комбайна еха латтар. Кхы де хIама доацаш цун гонахьа хьувзаш вар механизатор.

— ХIанз тоайича цхьаннин дийнахьа болх бе мег укхо, бакъда, дIахо ер йоxе кхы укханна де хIама долаш вац со. — яхаш чIоагIа шийн балха раьза воацаш вар из.

Боахаме доакъара дIайийна 200 гектар люцерна я. Бакъда, из хIанз а хьакханза латт. Ишттa, цхьа мергIилг йол хьекхаяц укхаза. Из хIанзчул тIехьагIа 2000 тонн кийчъе езаш я. ХIанз а из болх дIаболабе дага бац кулгалхой.

— Йол ца хьакхар фу бахьан да? — аьнна аз хаьттача жоп дала магаяар совхоза партнома секретара декхараш кхоачашдеш волча З. Зиниевна.

Сухал банза баргбоацаш да совхозе латта гIулакхаш. Доакъар Iалашдеча бригадах тийша да Iангара даха дезащ дола дукха хьайбаш. Укх шера Iан тIеххьарча деношка санна, юха а сагIа деха ара бовла безам болаш ба, аьнна, хеталу укхазара кулгалхой.

М. ЧАХКИЕВ.

Демократии гласности йолаш

Москва. 1990 ш. 1 июнь (телефонаца).

РСФСР халкъа депутатийн Съездо хIара дийнахьа а санна шийн болх дIаболабьб тахан а. Российски Федераце Лакхехьарча Совета Председателa заместителаш хоржалга да дувцаш дола дош. Цул тIехьагIа Съезда делегаташ болалургба РСФСР Лакхехьара Совет вIашагIйолла.

Белгалде доагIа, вай республикера викалаш а укхаза дизза шоай дехараш кхоачаще гIерташ дукха къахьегаш хилар. Съезда заседанеш чакхъьниачул тIехьагIа, сайрийна шоаш Iеш болча гостинице тайп-тайпара запросаш яхьаш шоаш болча бахьхка мехкахой тIаийбу цар. Цул тIехьагIа уж тIаух Союзни а Российски а правительствай членашта шоай харжархой хьашташ кхоачашде, цар дехараш чакхдаха. Цунах гуш да Нохч-ГIалгIайчен депутаташа шоай балха тIехь керттера дар харжархой наказаш кхоачашдар, республикана хьалхашка латта сагоагIа йола проблемаш къоастаяр лоархIалга. Цунца дувзаденна да цар Россе проблемаш къоастаеча хьинаре дакъа лацар а. Са къамаьл хилар РСФСР халкъа депутатаца, НГIАССР хьун боахама министра заместителца А. Б. Арсановца.

— Ахьмад, хьо социалистически Российски Федерацена тIехьа ва, е укхаза цхьабараша белгалдоахача тайпара Российски Федераци хьаяра тIехьа ва?

— Со социалистически Россена, доттагIлен Россена Союза чуйоагIача Россена тIехьа ва. М. С. Горбачева политика, перестройка къоабалъеш а хьаллоацаш а ва. Бакъда, цхьаболча депутаташа, вIалла уйла а ца еш, кIал кIийле а йоацаш къамаьлаш дечар хьалхадоах «социалистически» яха дош дIаданкха деза, яхаш. Со теш цу тайпара хабараш нийса доацалгах а, чакхдаргдоацаш хиларах а. Перестройка гайна е ганза котъяргхиларах тог тийша ва со. Сона хетачох, Советски Союзе лидер М. С. Горбачев мара вац. Из ва перестройка дIайолаеча, демократи гласности дIайоаржаеча дукха къахьийгар. ХIанз а шийна могар деш ва из дIаболабаь никъ дикагIча оагIорахьа чакхбаккха гIерташ. Цун бокъонца дола гIончаш хинна дIаотта деза тхо — Российски Федераце деррига депуташ.

Цунца цхьана, Съезде наха везавалийта гIерташ хоза къамаьлаш ца а дувцаш, хIара депутато шийн къамана пайда баргболча тайпара, шийн харжархоша шийна тIадахка декхараш дизза кхоачашдергдолча тайпара къахьега деза.

— Ахьмад, раьза вий хьо Съезда балха?

— ЧIоагIа раьза ва. ХIана аьлча оаха тхоай болх СССР Лакхехьарча Совете цIаккха ца хиннача тайпара демократически хьисапе дIаболабаьб. Масала, хьанна дагадар республика Лакхехьарча Совета Председатель альтернативни кIийлен тIа хоржаргва, аьнна? Сога хьаьттача, цхьаннева а дагадацар. Цу кердачун хам бе, из лархIа деза вай.

Демократенеи анархенеи юкъе доазув оттаде деза, вешта аьлча хIара советски саг уж ши хIама къоастадеш хила веза.

Депутаташ бе-бе позицеш йолаш хиларах мегаргдар, пайдане дар дIа-юха эца вIаштIехьдаргда.

— Ахьмад, фу аргдар Iа Къулбаседа-ХIирийчен цхьаболча кулгалхоша гIалгIай халкъо деча дехара духьале е гIерта леладеча гIулакхий хьакъехьа?

— Къулбаседа-ХIирийчен кулгалхой гIалгIай автономех йола проблема хIанз а кхетае ловш бац. Халахете а, уж хIанз а тIехьа 1944 шерарча позицеш тIа латт. Сона дагадоагIаш, цу гIулакха пайда баргболаш цхьаккха компромиссни решени тIаийца яц цар. Цул совгIа, цар шоай кепайоазон тIа шиъ къам шоайла вIаший эгIаздугаш йола пропаганда ю. Цхьа къам IотеIаду, вож — хьалхестаду. Ховш да, цу тайпарча политика гIулакх диканга дугаргдоацалга.

Тахан дуккхабараш из проблема къоастае гIерташ болча хана пар шоай позици хувца еза. Мехкага дIахайта дезар тIалгIай лаьтташ дIадаланза даргдоацилга, шоай яр санна автономи хила ловш уж болга а. Ишттa, хIирий халкъо ший оагIонгахьара шоай мехка лаьшка дIаала деза, гIалгIашца ледаер харцо йолга, из деррига а бокъо йоацаш леладелга.

Сона чIоагIа ловра юкъе цатоам боацаш, халахетар доацаш из гIулакх дика дIадерзар. Со тешаш ва, гIалгIай автономи юхаметтаоттаергхиларах.

М. БАРАХОЕВ,
тха спец. корр.

Шоаш каралаьцача балхах тIехдика кхеташ бола говзанчаш кIезига бац Грозненски экспериментально-механически заводе. Цар цIераш йоахача хана предприяте кулгалхоша эггара хьалхарчарца хьоахаверех цаI ва токарь Гечебаев Юрий Магомедович. Из болх беш вола участок массаза а теншаме я, яхаш дувц цар а цунца цхьана къахьегаш болча машинашъераша а. Из тамаш а яц, хIана аьлча, цо хьаеш мел йола оаттхалаш тIехдикен ГОСТ-о дIа маеххарен мара хилац. Цхьа моттиг нийсъеннаяц цун продукци эсала я, аьнна, ОТК контролераша чакх ца йоалийташ соцаяь. Долче, шийн тамагIа а долаш продукци арахеца бокъо еннарех ва из.

Цул совгIа, доккхий къахьегама мулаш доах цо балха тIа. Цхьаккха смена дIаяхийтац шийн норма 140 — 150 процент кхоачаш ца еш. Цудухьа хIанзлехьа укх шера хьалхарча ялх бетта задани кхоачашъяьй цо.

Заводе дикагIвола кагпрхой хьехамча лоархIаш а ва Юрий Магомедович. Шийн опыт дог раьза долаш дIа а йовзийташ, ше укхаза болх беш волча ворхI шера иттех говзанча кийчваьв цо. Цудухьа моллагIвола машинашъер цамогаш хинна е кхы бахьан нийсденна балха тIа воацаш висача, бехктокхамегIарча участке дIа а этта, къахьегачарех ва Ю. Гечебаев. Дукха кхетама болх бу цо къонача машинашъерашта юкъе. Ишттa волча шоай новкъоста чIоагIа сийду цар.

Овсаре болх барали, ше хьаеш йола продукци тIехдика хилийтарали совгIа, доккха дакъа лоац токарапрофессионала юкъарча балха тIа а. Хадданза цIенен дизза кхоачашду цо бригада советен предприяте завкомен члена декхараш. Болхлой къахьегамеи бытен хьалаш тоадара оарцагIбоах предприятера кулгалхой, кулг-кара деча халача балхашта механизаци яра дола дешаш къестадайт царга. Къахьа дале а, доаггIаш дар юхь духхьал дIа а оалаш, деха деззаш дар хьадехаш оамал я цув моллагIчунгара а. Ишттa волча Юрий Магомедовича сийду мутIарерча болхлошкара кулгалхошка кхачча лца бараша.

СУРТА ТIА: токарь Ю. Гечебаев.

И. ПЛИЕВА сурт.

Керда рубрика

20—30-ча шерашка леладеш хиннад керда гIалгIай дешаш «Мехкатохкам» (краеведени), «Мехкатохкамхо» (краевед). Вай Iодахьийтачул тIехьагIа дицделар уж. Новкъа дац, аьнна, хет уж меттаоттадича.

Тха газето дIайолаю цхьаькха керда рубрика — «Мехкатохкам». Цун чулоацам дукхагIчар кхетабеш бале а, массехк дош ала ловра цох. Кхувш йоагIача тIехьенна дукха хIама хац вай къаман историех, культурах, багах бувцамах. Довзац вайнаьха эздий Iаьдалаш. Царех бехк боаккхилга а дац. Вай школашка юкъерча бIаьшерейни (средневекови) европейски истори Iомаду (из Iомаде дезац яхилга дац из), хIаьта нохчий а гIалгIай а истори Iомадац. Геттара кIезига сахьаташ а лу, хайра терко а йиц гIалгIай мотти литературен школе Iомадара. ХIаьта вай дай гIулакхаш хоза хиннад. эздел чIоагIа хиннад яхаш вай дувце а, уж Iомадеш, дIахьалха доахаш малав? Кагийча наха, мехкараштa вай къаьнара хIамаш ца харал совнагIа, уж тоъам боллаш ховш бац дикка ха яьнна нах а.

Вай къамах цхьадола хIамаш дIаяздаь да книжкашка, цхьадараш архивашка да, цхьадараш наха дувцаш леладеш да. Оаха хьаеллача рубрикана кIал шоай материалаш кепаетта йиш хургья историкий, этнографий, багахбувцами литературен тохкаш болчар, меттатохкамхой, музыковедий, архивни болхлой, журналистий, хьехархой, кхычар.

Редакце дехарах «Мехкатохкам» яха рубрика лелае раьза хиннав Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета профессор Дахкильгов ИбраьхIим.

Газет дешараштa долча новкъостала 4-ча оагIо тIа тахан оаха кепатох «Мишта дIаязбу багахбувцам» яха цун статья. Теша лов, багахбувцам дIаязбеча, из гулбеча «Сердало» дешараша хьинаре дакъа лоацаргхиларах. Из халкъа ганз лер йоацаш яйта бокъо яц вай, тIехьенаша из могийтаргдац вайна.

Кхайкарал тIара

Нохч-ГIалгIай АССР-е бахача нахага

Деза доттагIий! Тха вежарийи йижарийи!

МагIалбика района къахьегамхой цIаккха а юстара бисабац шоай лоалахошка, даймехкахошка сагото кхаьлача хана. ХIаьта а хьоахаданза ца даьлча мара тхоаш хьоахадаьдац оаха. Цхьабакъда, укх тIеххьарча деношка наьха санна сихденад токхамаш текхилга город МагIалбика къаьнарча даькъа тIа. Геттара дохадаь дIадаьннад дуккхаза вIашдIтардаь 6 цIан 40 совгIа бахача наьха цIеноши. Болх булургбоацача яьхай типографе, Чкалова цIерагIча клуба, бувзама узла зданеш, берий беш, газопровод, электропередача лини. Города малхбузехьарча даькъа тIа баха 5 эзар совгIа нах хий, газ, энерги йоацаш бисаб, дIа пассажирски транспорт дIахьа лела йиш йоапача яьннай. Бахача наьха 290 гаргга цIеноши толхадаьд, геттара деха чудахар кхерам болаш да 10 эзар гаргга нах чубаха 300 совгIа цIеноши.

Оаха кхетаду, кхетаду из хатар хиннараша а, новкъостала средствааш лаха иштта атта доацилга. ХIаьта а НГIАССР Лакхехьарча Советага а Министрий Советага а. министерствашкеи ведомствашкеи кхайк тхо доккха хатар дIадаккхар духьа дизза новкъостал дара геттара сиха, тIехьа ца тетташ гIулакхаш чакхдоахилга дехаш. ХIаране декхар да къахьегаш воаллачоа е шийна лалла къахьегаш волчоа, хIаьта тахан сагото кхаьчачоа новкъостала кулг кховдадар. Сагото кхаьчараштa новкъостал дара тIахьех оаха ерриига партийни, профсоюзни, комсомольски организацеш, дикий а формальни йоаца а объединенеш, кооперативаш, дукха къамаш дахача республике мел бахараш.

Мелла денна а оаш хьаденнар баркал оалаш дIачуэцаргда агропромбанка Малгобекски отделенерча № 700 йолча (токхамо хатар даьраштa лаьрхIача) счете.

Х. ФАРГИЕВ,
СССР халкъа депутат;
М. СУЛТЫГОВ,
А. АЛБОГАЧИЕВ,
М. КЕЛИГОВ,
НГIАССР халкъа депутаташ;
Х. ГУРАЖЕВ,
МагIалбикерча маьждига имам;
К. ЗОЛОТУХИНА,
М. БОКОВ,
горсовета халкъа депутаташ;
Е. БЕРВИНОВА,
тIемеи къахьегамеи ветераний городской совета председатель.

Бала тIаккхьчараш цхьаь ма бита

Новкъостал эш

Репортаж

ХIара дийнахьа алсамдоалаш доагIа къаьнарча МагIалбика токхамо деш дола зе. БIаргашта гушше хувцалу укхазара ландшафт.

Цахаддаш низ бола «КамАЗаши» «Татраши» хьатIаух Западный яхача участке бодача наькъа тIа.

— Юххьанца чукхийттача моттиге лоабат бехкаб оаха, — йоах Грозненски технологически транспорта управлене водителa Картоев Мовле. — ХIанз тIагIолла жагIа а билла, никъ чIоагIбе доладеннад.

Цхьабакъда, укхаза хьийга къа эрна хилар кхерам болаш да, цкъа цхьаннахьа, тIаккха кхычахьа IотаI лаьтта. Хеталу, из процесс вIалла кхоачалургйоацаш я, аьнта. Города малхбузехьара оагIув транспортни бувзам боана. Города малхбузехьара оагIув транспортни бувзам боацаш ца йита гIерташ, тIатеIIа къахьегаш ба никъ тоабечa водителаш Кийков Юрий, Албаков Японц. Дика вIашатIехьбаьккхаб цар болх УАД участка начальника Мурзиев Нуврдина.

ТОАБЕШ латтача наькъа ткъаьх метр мара гаьна яц Чкалова цIерагIча клубе хьалхашкара майда. ЗIамига волча хана денз дагайоагIа сона из. Керда город хьалъяле хьалха, укхаза чакхдоахар магIалбикахоша цIейш. лоархIаме вIашагIкхетараш, митингаш. Укхаза латтар МагIалбик моастагIех лораяьрий сийна оттаяь монумент, михо ловзабора даим йоагача цIера ала, ирзе лепар зизаш.

Тахан майда йоацаш я. Мичча хана цкъа ер хатар хургдолга кхетадича санна, монумент а цун кIал ихка Сийлахь-боккхача Даймехка тIема бIухой тIехкаш а кердача городе, парке дIайихьай наха, цига йоаг хIанз цIаккха йовш йоаца цIи.

Йоккхача майдах йисача гIайрен тIа латт Чкалова цIерагIа клуб, Ленина памятник, типографи а телефонни станци а чухинна цIа. ТIа-тIа гаргагIа хул царна токхам. ХIанзлехьа цо дIакхаьллад массехк вIаштIара даь цIа, кхыйола объекташ. Яьсса латт берий беш, тикаш, аптека, домоуправлени чухинна цIа, оагIора яьннай хинна ларек, цхьан хана наьха бешамаш хинначa моттиге Iаьржа лаьтта да, овлаш бовхьел лакхагIа а долаш укх бIаьра яьнна гаьнаш. Цкъа бIаргадайначоа цIаккха дицлургдоаца сурт да гуш дар.

Хатар тIаккхьчадале а, деналах беха бац нах. Из иштта хилара тешал деш дар пенсионеркас Бузуркиева Басратас дийцар.

— Токхам болабенначул тIехьагIа эггара хьалха дIалела низ боацараштa новкъостал де, цар хIамаш сихагIа араяха лаьрхIар оаха. Дуккхача шерашка бахар укхаза мари сесаги АлимовгIар. Дезал бац цар, шоаш къаьна ба. ХIанз АлимовгIар а цар цIагIара хIамаш а кердача фусаме я.

Цу ханна халла болар деш Iаса лувзаш гучавоал цхьа къоано. Из ва Алимов Петр, хIаьта цун сесаг Мария меттара гIотташ. яц.

— Баркал ала лов сона гонахьарча наха. — йоах Алимова. — Шоай бала бицбаь, тхона гIо де оарцагIбаьннабар уж. Масала, тха хIамаш арайоахаш удаш лийнна Бузуркиева Басрат ше подвал йоацаш йисар. Доккха зе хилар цунна.

Цхьабакъда, духхьал наьха денал, къонахчал, советски нах шоайла къахетаме хилар хьахьекха ца Iеш, токхамо-хатаро гучадаьхар вай обществa вахаре нийслу цхьадола кхоачамбоацараш, бюрократически гIулакхаш, Iаьдала мело. Царех ца дийначa даргдац вай, нийсдалийта гIалаташ керда ца дахао духьа.

ЯЛХЛАГIЧА участкерча клуба заведующи Агиева Роза йола дукха шераш да. Халача хьалашка къахьег цо. Дале а, клубни болх тIехдика вIаштIехьбаьккхаб хьинар долча кхалсаго. Из керте латта учреждени районе дикагIчарех цаI я.

— Цхьайтта шу да со укхаза яха хайна. — йоах Агиевас. — Со Iеш йолча фусаме хьалха баьха нах, квартира бронь а я ь, кхычахьа болх бе дIабахаб. Юха ца боагIаш цига Iийнаб уж. ТIаккха шоаш дIаболхача хана сона бокъо еннаяр цар квартаре яха. Прописка а яьй аз. Дуккхача шерашка квартирах мах тийкхар, цунна ремонт яьр, из лелаяьр со я. Цул совгIа, укхаза чугIерташ саг а вацар. Массане а керттера квартиросъемщица сох лоархIар. Ишттa хеташ со се а яр. ХIанз, цIа хьарцачул тIехьагIа, сога яхар хохал кIомагIа даз хьо бронягIа яхаш хиннай, цудухьа кердача моттиге квартира еха е цIенош хьалде ссуда эца а бокъо йолаш яц. Ай, кхаь шера прописка йолаш баьхачул тIехьагIа-м, кхыметтел йоккхача городе а, цIаьхха фусамаш йоацаш бисача наха квартираш ма лой.

Кхы фу аргда цох — бюрократизм ца аьлча. Кхы цхьаькха масал. Тха газето хоам баь ма хиллара, йиълагIча квартале ссудашта лаьрхIа Малгобекски района ши миллион сом деннад. Дисар фуд: сихха хатар хиннача наха из дIадекъар. Цхьабакъда, цу даькъе чаккхамаш ю пхьар кхетаргвоацаш хьал да. Ер да-кх цу хьакъехьа Газгиреева Зайнапас дувцар:

— Цхьа ди дIадодац тхо сбербанке ца долхаш. Оршот — дийнахьа дахача пIаьраска хьатIакхаччалца сабар де оал, пIаьраска дийнахьа дIадахача, оршот дагадох. Кхеташ дац тхо гIулакх тIехьатеттара бахьанах. Болаш ба ссудаш сихагIа хьаэцара тIадолха наькъаш «иштен-вештен» да яха нах. Оаха яхац наха дувцар бакъ ё харц да. Цхьабакъда, цаI да шеко йоацаш: унахцIена доацача хьало унахцIена доаца хабараш хьакхолл.

ФУД ТОКХАМ хиннача керда? Кхерамеча хьале да музыкальни школа чухинна цIа. «Ленина байракх» яха районни газет арахецача типографе оборудовани дIаоттае моттиг корайьй кердача городе. Кийчъяь яьннай «Сибирь» яха ши цIа Iоттадара эша майда, кастта дIадолалургда монтажни балхаш. Дика вIаштIехьдаьккхад кхерамеча моттигашка бус ха дара гIулакх. Из дераш моттигерча чурча гIулакхий отдела болхлой ба.

Мадарра аьлча, хьал Iаьламате чоалхане да. Токхам ба е бац, аьнна, хетача моттигашка лелх цIеной пенаш, доккхагIа хулаш доагIа босенашкара догамаш. Хьакимаш каст-каста ух тхо долча, дукха къамаьлаш ду. планаш увттаю, цхьабакъда, хувцамаш геттара кIезига хул, яхаш Iокад нах.

Кердача городе IокIалбаха безаш эзараш нах ба. Хетаргахьа, кхоъ-йиъ керда юрт дIайолайича а бакъахьа хургдар. Цхьабакъда, из дара дукха рузкъа а боккха низ а эш.

М. КАРТОЕВ,
тха соб. корр.

Беркате хургда кха

«Сердалос» тоъал дийцад гота балхашта Наьсарс тІехьайнсарах. Сона хьалхашка улл 18-ча маера района кхашкарча балхех йола сводка. ГІадвугаргволаш яц из.

Хетт аз АПО керттерча агрономага Мартазанов Мухьмадага: **хІана, фу бахьан долаш тІехьадисад укх шера кхашкара балхаш, миччахьара йоагІаш я из мелал?**

— Мелал-м ала мегаргдац цох, — аьлар агрономо. — Нагахьа санна из дош ахархой адресах дале, ях аз. Ахархой бехк болаш хІама дац. Аз бувцараш кхашка боахка ахархой ба. Бакъда, «кабинеташ» мукъа хиннаяц хьатІайоагІача бІаьстанга ладувгІа, цуйна кийчо яра наха новкъостал де а.

— Керттера бахьан из да яхилга дий хьа из?

— Да. Цхьаькха а даргдац ІотІа ца техача. Кхычахьа мишта хиннай хац сона бІаьсти, бакъда, тхо долчахьа-м шийла а безаме йоацаш а хилар из. Кхыметтел хІанз, май чакхбоалача хана а, шийла я укхаза. Хьалха дІайийнача хьажкІай лордилгага хьежача а ховргда хьона. Беса йоацаш, эсала я уж.

— Мухьмад, хьо йоккха опыт йола говзанча ва. Вай дай хьажкІаш дІатовса кхай тІа болхача хана кІарцхалашка «ладувгІаш» хиннад. КІарцхала кІай зиза техача мара хьажкІа фийг дІатасса мегаргбац, оалаш хьона хьайна а хеза хила мег зІамига волаш.

— Нийса ях Іа. Іаламал хьалхадувла Іомаденнад вай. Дирста юхаоза дицлу тахан а. ХьажкІаш низ болаш культура яле а, йІовхал езаш боча ялат да. Сона сайна дагадоагІа: лесттаеш кхашка хьажкІаш дІа а тувсаш, говращца макхаш доахача хана хІанзчул шозза-кхозза дукхагІа хьувкъам оахоша чукхихьа.

— ТІаккха хІанз кІезиг-дукха мукъа из вай ювцаш йола дай опыт юкъеяхьа мегагдари оаша агрономически балха?

Интервью

— Бакъдар ала яхий Іа? Хьалха хиннача административно-командни системо тхо Іомадора укх тайпарча схемах: миччахьара бай а хьувкъам дІале Іаьдала, дІахо долчун шоай хьаштдар де. Оаха тхоай хьаштдар хьа а дора. Юрташта гонахьара а хІаьта кхыча арахьарча йистошкара а совлен лаьтташ чу а лувцаш, кхаш шерде гІертар тхо «совлен гектараш» отчеташца дІа а ца язъеш. ХІанз гуш ма дий вайна цу приписнех даьнна беркат.

— Мухьмад, вай тхьовра аьннача тайпара кхашкара бІаьстан балхаш тІехьа на дисадий районе. Хьувкъамашта Іаткъаргда, аьнна, хетий хьона из доц?

— Эггара хьалха хьоттамга ладувгІ аз. — БІаьсти шийла а «мух» ухаш а хиннай. ХІаьта а йоачана камаьрша хиннай из. ШоллагІ-дале, Іа дувцаш дола кІарцхала зиза хІанз мара гучадала дола а деннадац. Цудухьа хьажкІашта новкъа хургдац уж дІа ца ювш кІезиг-дукха тхо тІехьадалар. Ла-м ловра тхона хьалха мо: «тхо чакхдаьлар!», аьнна, рапорт дала. ХІаьта а фу дергда, гуйрено хьахьокхаргда даьр а ца даьр а.

— Мухьмад, ховш да укх шера шоана, района ахархошта, дІадув фу ца таъарах (дІае коартолаш лехаш мел го баьхаб, мел транспорт хийхкай!) мел хало, мел новкъарленаш хиннай. ХІанз Іа яххача тайпара, из гІулакх дІадийрзад. Ялата лаьрхІа кхею хьажкІаш а хІама ца эшшаш дІайийна даьннад шо. Бакъда, доакъара уж дІаелга геттара эсала лел. Иштта а ма бий хьайбай боахам кІалбиса. Фу аргдар Іа цу хьакъехьа? Хов сона, агроном хиларца хьа дог чІоагІагІа сенах лаз а. ХІаьта а ялат мо ма эший доакъар а.

— Хьайбай боахам ахка бахийтар (кхыча тайпара оалалац сона) доакъарца лелабеш бола кегар ба. Укх шера доакъара лаьрхІача хьажкІаша дІалоацаргда 3274 гектар (ялата лаьрхІа дІаювчарех аханел совгІа я уж). ВІашагІъеэбаь кени горохи дІайийнай 1540 гектара тІа, тайп-тайпара баьцаш — 980 гектара тІа, доакъара буракаш — 530 гектара тІа.

Лоацца аьлча, тхогахьара (ахархошкахьара) эшам хургбац района хьайбаш леладерашта а бахача наха а.

— Ялаташ-м дІадийна даьнарг лархІа мегаргдолаш да. Дикка лакхденнад гурахьа дІадийна кІа, ка а тессаб цо. Шоай баьццара мугІараш нийсдеш йоагІа коартолаш, хьажкІаш, кхыдола ялаташ. Царна тІехьа ца йиса гІерташ я оасара баьцаш а. Фу «тІом» бе лерхІ оаша царца?

— Из болх оаха дІаболабаь цхьа кІира совгІа ха я. Тайп-тайпарча лазарашта а са доахкача хІамашта а духьала етта мел эшаш молхаш, техника йолаш а болх беш а я. Района кха беркате хургда укх шера. Тхо теш цох.

— Кхоачашхилда шоана дагардар.

Интервью яьр
М. ЗАНГИЕВ,
тха собкорр.

Сайна хетар аргдар аз

Сомабаккха вай халкъа сакхетам

Сага сакхетам юхмаччахьа баькха, бохабаь, мел хиннар бегдаькка, харцдаькка, дицдалийта хьаькъал чура дІадаькха хилча сагах хул лай, боккъонца вола манкурт. ТІаккха вай мехка даха деррига халкъаш манкурташ бе, аьнна, лаьрхІа Сталинас вІашагІъеллача административно-командни системо мел даьр зийча, хала дац кхетаде, мел йоккха чов яьй халкъашта, цар сакхетама.

Ший сакхетам боаца саг а саг вац. Ший сакхетам боаца къам а къам дац. Цхьабакъда, нагахьа санна, саг, халкъ ший сакхетам болаш дале, из сакхетам цунгара дІабаккхалца, цхьаннена а могаргдац манкурта хьале из оттаде — мел низ болаш а къиза а тиран качвеннавар, аьнна. Кхыча тиранаша санна, хетачох, Сталина а дика кхетадеш хиннад из.

ЦУДУХЬА Сталина ше, цо вІашагІъеллача тоталитарни режимо радио, кино, периодически изданеш, литература, искусство дІалаьца цу гІирсашца хІара ден-бийсан, дукхача шерашка оапаш бувцаш, фальсификацеш еш миллионаш нах лелабаьб, шоаш леладаь Іалаьмате зуламе гІулакхаш къайлададьхад. Халкъий шоай сакхетамца дувзаденна дукха беркате хІамаш керта чура дІададьхад, царна метта оапаш, харцдар, директиваш, лозунгаш, указанеш дІаоттаяьй.

Беррига сакхетам, деррига вахар-лелар упрощенно-схематически хьале дугаш латташ хиннад режимо. Шийна Іунал де цо кийчвеш хинна манкурт — «простой советски саг» оалар. Цу «сага» тайпа-фу, къам, мичара ваьннав, хьанав, белгал ца даккхар дика хІама санна могадеш хиннад. Даьла санна лоархІаш волча ший баьччас енна указанеш, приказаш уйла ца еш кхоачашъяр хиннад «простой советски сага» «сийлахьа» декхар. ВІалла демократи ца лелаеча режимо миллионаш нах тешабаь хиннаб вай мехка цхьаннахьа йоаца йизза демократи хиларах, наьна меттай, традицей овлаш хоададаь, халкъаш тешадаь хиннад уж деррига гІулакхаш тоаденна, геттара лакхача толамашка кхаьча хиларах. Уж берригаш хиннаб боккъонца бола оапаш.

ГІалгІай халкъо, цун сакхетамо лайнад, текхад лакхе цІи мел яьккхар а кхыдараш а. Шеко йоацаш гуш да — тахан къаман цхьаккха гІулакх кхоачашхургдац гІалгІай халкъа сакхетам сомабаккхарца мара. Белгалдаккха, тахка деза: фуд цу лоаркІамеча гІулакха эггара хьалха а дезар, кхоачаш ца дича даргдоацар.

Из дош дукхача оагІора дувца, тахка йиш я. Эггара хьалхагІа, сона хетачох, гучаданкха деза хІанзарча гІалгІачоа ший къаман са, психологи, оамал - кІоаргагІа йовзийтара керттердар, халкъа сакхетама ларде уллар. ТІаккха ше дикагІа вовзаргва цуна «хІанзарча гІалгІачоа», ховрга ше мичара ваьннав, малав, малагІча къаман воІ ва е йоІ я. Духхьал ший даьй цІераш, цар цхьадола гІулакхаш дайзадар, аьнна, чакхдалац дош. Цун сакхетам чу хила деза халкъа сакхетам исторически дегІабарах дола сурт-сибат, уйла еш, кхетам, кхыдараш. Из геттара чІоагІа эшаш гІулакх да, хІана аьлча, наьна меттала йистхила ца могаш, шоашта из ца харах чІоагІа эхь хеташ, лерттІа моаршал хатта, ловца баккха, кодам бе ца ховш, синош акха даьнна да вай тІеххьара ноахалаш.

Вай дьаша «Тиша тІехье кхуйла хьа!» яха сардам эггара чІоагІагІа лоархІаш хиннаб. Доал деш хиннача режимо, системо ший хур даьд гІалгІай халкъа а тиша тІехье кхеяра, дукхха хІамаш этноцид лелаеш, наьха кхетам чура дІадаьхад, дицдалийтад. Цхьабакъда, хІанзарча хана царех цхьаккха саг вац, ший наьна мотт, багахбувцам, ловзар-куцаш, цІейш, Іаьдалаш хьамсара ца хеташ, уж шийна ца хар дага ца доаллаш. Цудухьа ховчар сийлахьа декхар да ца ховраш дІакхетабе, шоашта ховр, дагадоагІар царна дІадовзийтар.

Укхаза ала доагІа цу гІулакхах керттердар. Аз а кхычар а статьяш язъяьяр, аьна хІама хургдац, нагахьа санна, оаша, гІалгІаша, уж ца еше, царех пайда ца эце, оаша цІагІа дезала юкъе, ара, вІашагІкхийттача наьна мотт ца бувце, шоай халкъа эздий гІулакхаш оаша ца ледадой. ХІанз а геттара кІезига ба «Сердало» газет, «Лоаман Іуйре» яха альманах, вай йоазонхой книжкаш наьна меттала дешаш бола нах. Из гІулакх хІанз иштта ийрчача хьале латтар бахьан долаш Іалаьмате доккха зе хул гІалгІай халкъа сакхетама, вайна хІаракена.

ШИЙ бахьанаш да укхаза. ХІаьта уж бахьанаш дІадаха йиш йолаш а дІадаха дезаш а да. Цкъа-дале, вай массане, гІалгІаша дикка уйла а яь, кхетаде дезаш да керттердар: воай наьна мотт вай кара ца берзабой, из Іома ца бой, из лела ца бой, цун сий ца дой вай е автономи а хургьяц, е бокъо а хургьяц, е экономика а хургьяц, е Іилма а хургдац, е тІехье а хургьяц, мегаш дола цхьаккха хІама хургдац. ХІана аьлча, наьна мотт массадолча хІаман корта, массадолча хІаман лард, массадолча хІаман дІоагІа доландаь. Вай из кхета ца дой, е кхетадешше оарцагІа ца доале, е цхьабараш дІахьа гІерташ, вокхар: «А, из са бехк бац, кхычар бехк ба, Іилманхой бехк ба, йоазонхой, хьехархой гІулакх да», яхаш, вай леле дІахо а, хІанза мо, кастта мича дахар па ховш деррига дайна, дицденна дІададаргда. Лаьтта букъа тІа саг вусаргвац гІалгІай меттала йистхила ховш. Вай ца дезараш гІадгІоргба, белаогба, вай дезараш белхаргба, цуморча унзарча даькъазча вай кхелах. Бакъдар ала деза, мел из къаьхьа дале а. Вай-тоха ца лой, вай оарцагІа ца доале цу хьале кхоачаш латт вай кхел, вай хьал.

ШоллагІ-дале, дукххача шерашка доал деш хиннача сталински а неосталински а режимо вайнеи вай наьна меттан юкъе гІолла лакха, чІоагІа карт. психологически барьер яхар хьаяьй, вай цох, наьна меттах хийрадахар дуьха. Цу тийшача балхаца даь зе хІанз гуш да. Эзараш гІалгІай ба шоай наьна меттах хийра баьнна, из шоашта ца хар дагадоаллаш, къаьстта а тІеххьара ноахалаш. ГІалгІай мотт, иностранни мотт санна, хийрабаьккхаб царех. Геттара хала да царна цу карта, психологически барьера дехьа бала, шоай наьна метта тІаккхача. ЗІамига волча хана Іома ца байта наьна мотт Іомабе атта да яхар харцлув. ХІанз а цу картал дехьа улл наьна метто боча лораеш йола еррига хозал, деррига беркат. Из «карт» хІаране а вай массане а йохае еза, гІалгІай метта еррига бокъонаш, йиза статус дІаоттаяра гІулакха оарцагІа довла деза вай. ХІара гІалгІачо дика кхетаде деза: наьна мотт караберзабарца гІалгІай халкъа сакхетам сомабаккхе, из дегІабоалабой вайга деррига хургда — воай автономи, паччахьалкхе, еррига бокъонаш, рузкъа, таро, культура, литература, искусство, деррига кхы мел эшар. Кхыча къамашта юкъе сий деш, цхьа барт болаш, ираз долаш дахаргда тІаккха гІалгІай къам. Уж деррига гІулакхаш тийша да эггара хьалха де дезачох. беррига низ, еррига интеллект, еррига таро оарцагІъяьккха сомабаккха, дегІабоалабе беза халкъа сакхетам.

Халкъа сакхетамо дукхха маІанаш, дукхха беркате хІамаш, деррига вахар-лелар, эзараш шерашка мел зийнар, мел корадаьр чулоац. Лакхе наьна меттах лаьца дийнар аз керттердар. сайна бакъахьа хетар. хІана аьлча, мотт сакхетама лард, цун дІоагІа доландаь.

Цхьадола масалаш доаладергда аз. Хьалха гІалгІаша лелабеш хиннаб беркатах бола шира кхетам — фарал. «Фарал» яха дош шийца доккха эстетически маІанаш долаш хиннад цхьан хана. Фарал яхар; эггара керттердар белгалдаьккхача, массадолча хІаманца кхоачам болаш, Іалаьмате дика, ираз долаш хьал да. Цу дикача хьале саг кхоачийта бахьанаш дувцаш; багахбувцамо белгалдоах ширача кхетаме диц ца луш диса цхьадола хІамаш. Иштта, сага фаьра вахар хул онда, дукха къонгаш кхийча, цун гІо-новкъостал деш тотем хилча (цхьан хана тайпан да лоархІаш хиннар, геттара шира кхетам). Масала, фаьра хьазилг. Тотемо фарал кхоачашъю, лаьтта хьаьнду, ше Іеш йола моттиг во хІамах лораю, сага, Іалама, дийна мел долча хІаманна зе дайтац. Цудухьа багахбувцама ширача кхетама хетачох, тотем лораде деза, цун сий де деза. Из ца дича, наха шийна моллагІа зулам дича, тотем ше лораеш йола моттиг йите, кхычахьа дІадода. Цунца дІайоал цу моттиге лаьтта фарал а.

1957 шера Фрунзе араьннад «Дега гІоз» яха «ГІалгІай йоазонхой литературни сборник». Цу тІа проф. Д. Д. Мальсагова кепатехай фаьра хьазилгах йола предани:

ФАЬРА ХЬАЗИЛГ

Мецхалой шахьар тІа цхьан хана фаьра хьазилга бІи баьллаб. Цудухьа цІаккха ялат ца довш, доахан дика отташ, беркате хиннад Іарамхина дехьара а сехьара а лаьтташ. Цкъа воча хІамах хьаж ца йоаІача наха бІи бохабаь эккадаьд фаьра хьазилг. Мехкара додача фаьра хьазилга ткъам кхийтаб лаьчахой лаьттахи Балта гІала латтачеи. — Уж моттигаш хІанз а беркате я. Бийса Лаьрса яьккхай хьазилга, бІи ГуржегІа беллаб.

ХьалхагІа вайнаьха багахбувцама дукххача жанрашка, цар леладаьча ширача гІулакхашца, Іаьдалашца, ловзар-куцашца (масала, Керда шу дездара цІей) дукха хиннад фарал лелаеш, могаеш дола хІамаш. Фаралах дола шира хетамаш хиннад уж хакхоллар керттера бахьанаш. Царех кІезиг-дукха хІамаш дисад саг йоагІаш-йодаш даьхача иллешца, ловдашца, цхьайолча мифашца, гІалгІай меттай ширача дешашца (цар маІанаш дицденна, дика тахканза да, масала, «фра», «фру», ишт. кхы д.). Цу хІамашца фаралах болча ширача кхетамий цхьайола элементаш йолаш я, йиц ца луш йисай. Илли оалаш, саг йоагІача-йодача нускала боаккхаш хиннаб укх тайпара ловца

ВорхІ воІа
Фарал йойла хьо.
Хьо фарал ма йойла
хьан оал хетард, —
из оала долча кого
лаьтта ма хьешалда.

ДІазийча, фарал сага тотемически сакхетам болча ханара хьайоагІа вайнаьха деррига вахарах йола эстетически а этически а хетамий система хила еза. Цу хетамий цхьадараш мара вай заманга кхаьча деце а, ала йиш я, цар керттера эстетически уйлаш тотемашца, Іаламца ювзаенна хиннай, аьна.

Царга хьежача гучадоал, цкъа-дале, фарал тотемах доахкаш дола дика, сага чІоагІа пайдане дола хІамаш хилар: фаьра лехьа, фаьра миха сецкъа, иштта шоашца фарал йоахкаш йола кхыйола тотемаш. ШозлагІ-дале, сагах, лаьттах «хьаьна лаьтта», баьцах, ялатах, иштта кхыча объектах доахка дика хІамаш. КхозлагІ-дале, эггара дикагІйола наха а Іалама а юкъера юкъмоттиг, цар бувзамаш, Іаламца леладе товшдар, товшдоацар, Іалама. сага зене дар. Укхаза фарал шийца йоахка хІамаш Іалаьмате хоза. дика, дега хьамсара йола хІамаш санна кхетаяьй гІалгІай халкъо, вай дьаша; фарал ца хилар во, ийрча, зене, зуламе гІулакх санна кхетадьад. Царна хийттачох, фарал дІаяьлча деррига хІама, сага ше, хІалакъхилара кхерам ба. Мел лоархІаме я из кІоарга хьаькъал чулаьца вай даьй уйла таханарча адамашта!

Цудухьа саг укхаза фаралга кхача гІерт, из цо чІоагІа лораю, тотема духьала, наха, Іалама зулам, харцо лелаяр чІоагІа во, ийрча, дегаза гІулакх санна кхетаду. Цу хетамашца гуш я зулам, харцо лелаеча моттиге мехка фарал хила йиш яц яха кІоарга гуманистически маІан дола гІалгІай халкъа шира эстетически уйлаш.

ГІАЛГІАЙ халкъа сакхетамо дийца варгвоацаш, деррига вахар-лелар чулоацаш дола беркат Іоалаьд Аз укх статья тІа цхьадолчох цІи яьккхай. Цу беркатаца нийслургдац цхьаккха дошув, цхьаккха дотув, рузкъа, боахам. Из беркат да вай тахан эггара чІоагІагІа лораде дезар, гулде дезар, дІаязде дезар, сий де дезар, карадерзаде дезар. Вай гулде, тахка, кепатоха, маьлхадаккха кхийнар мукъагІа деша деза, массане кхетаде деза. ХІара шера хьехархой говзал лакхъяра йолча республикански курсашка лекцеш ешаш хул со. Цига хала а хеташ зув аз: хьехархоша багахбувцамах лаьца наьна меттала араьнна сборникаш, периодически изданеш тІа араювла материалаш ца ешилга, кхыметтел уж а цу гІулакха сагота боацилга. ХІара шера доггоах аз, хІанз-м дикагІча оагІорахьа хувцамаш хургдар, аьле. Хувцалуш хІама дац. Мел гІийртав со дукхача шерашка, сайна могачох, хьехархошка мукъагІа багахбувцамаш дІаязбайта, гулбайта, багахбувцама кружокаш вІашагІйохка. ХІама хилац! Даггара лехача, дийхача, дукха дийцача багахбувцам дІаязбе, из гулбе безам болаш, цу гІулакхах дош хеташ наггахьа мара саг коравагІац.

Дукха лоархІаме дола дешаш оттадаьд гІалгІай поэто Хьоашалнаькъан Т. Іаьлас дукха ха йоацаш «Сердало» газета тІа араьяьнача «Мохк — мотт — къам» шийна статья тІа. Цу тІа деррига а бакъдар да. Хьаде дезар, хьа ца дича даргдоацар. «Веннар дийнвеш санна, дийнбе, юхаметтаоттабе безаш ба вай мотт тахан», йоах авторо. Бакълув из. Цу гІулакхаца мара сомабоаккхалургбац, дегІабоагІаргбац гІалгІай халкъа сакхетам.

ТАНКНАЬКЪАН
Хь. Абукар,
филологически Іилмай кандидат.

Вай мехка меттел, доазол арахьарча дукхача мехкашка дІакхоачаш цар чІоагІа лоархІаши я «Промавтоматика» НПО Грозненски опытни заводе арахеца радиоаппаратура тайп-тайпара продукци. Цудухьа шоай потребителашта хьалхашка шоай сий лакха лоаттадара хьинар кхо ца деш къахьегаш бола машинашъераш кІезига бац предприяте. БІаьш болхлой ба укхаза шоаш хьаеш йола оатт-халаш дикен тІехдикен мара а ца хулийташ, шоай тамагІа тІалатташ йола продукци арахеца бакъо яьккха. Царех ба электронно-монтажни цехера радиоаппаратура монтажницаш Занкина Любовь Викторовнаи Дмитриева Светлана Петровнаи. ХІара сменагІа нормаш 120 процентал чухьнахьа кхоачашйиц цар. Цудухьа пхе бетта задани ханал итт ди хьалха кхоачашъярах рапорт деннад шинне а.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) монтажницаш Л. Занкина, С. Дмитриева.

И. ПЛИЕВА сурт.

ПЛАН ТІЕХКХОАЧАШЪЯЬЙ

Карара шу доладелча денз къаьстта дика болх а беш, хІара бетта декхараш тІехкхоачаш а деш хьабоагІа Московски «Котлоочистка» яхача завода чуйоагІача Грозненски цеха болхлой. Цудухьа деррига технико-экономически хьокхамий пхе бетта задани кхоачашъярах рапорт деннад цар 21 мае. Іан замалахьа болх бара котельни оборудовани кийчъеча дукха балхаш даьд цар Нохч-ГІалгІайчен, Ставропольски краерча, Астраханерча, Армснерча теплоэлектроцентралашка. Яьш цІендераша тІагІертта къовсам лсаттабу доагора-энергетически ресурсаш кхояра тІехьа а. Цу лостамагІа дика кайоалаш болх а бу цар. КотлоагрегатиЙ цхьайола узлаш чуйнжача шлаках, кхыйолча хІамаех ІоцІен а еш, царга экономически болх байт ремонтникаша.

Массаза яхье хьалха а латташ, къаьстта дика болх беш хиларца белгалбаьнна ба яьш цІендераш Шевцов Анатолий, Лучко Александр, Золотарев Игорь, Цивинда Николай, вонкхагІвола мастер Москаленко Владимир, кхыбараш. Дукхача шерашка цеха коллективана керте а латташ, цун къахьегам даим кхетамца вІаштІехьбоаккхаш хьавоагІарех ва Корнев Геннадий Александрович.

Пятилетка тІеххьарча шера цхьаккха бутт дІабахийтабац ший декхараш тІехкхоачаш ца деш «Южэнергохимзащита» яхача специализированни управленена чуйоагІача Кавказски участка коллективо. Ханал бархІ ди хьалха, 23-ча мае, кхоачашъяьй цо деррига технико-экономически хьокхамий пхе бетта задани. Оборудовани мукх ца яийтара тІадерзадаь дукха балхаш даьд цо Нохч-ГІалгІайчен теплоэлектроцентралашка, Чир-Юртовски заводе, Дагестанерча фосфорни туха заводе, иштта Грозперча газ чакхйоахачен биохимически заводашка. Карара бутт чакхбалалехьа планал тІех ворхІ эзар сома маьха уж балхаш дергда участка болхлоша кхы а.

Хадданза шоай декхараш тІехкхоачашдеш хиларца новкъосташта даим хьокхам телаш хьабоагІарех ба ремонтникаш Бурдо Юрий, Учаев Сергей, Епхиев Владимир, кхыбараш.

Х. СУРУДЖАНЦ,
къахьегама ветеран.

Бакъдар котдаргда

Богатырев Бембулата РСФСР халкъа депутатий съезде, вешта аьлча, еррига-ча Российски Федерацега, еррига-ча Союзага даь къамаьл корта болаш а, гІалгІай халкъага бахьача балийна бехке малав хойташ а дар. Цул совгІа, из къамаьл духхьала вайнаьха — нохчийи гІалгІайи — бала кодабаь ца Іеш къоаршой, балкхарой. Поволжье баьхача немций, лоацца аьлча, Сталинен цун хуллашеи низаш мел давча халкъий бала а бувцаш, цар цІерагІа а дар.

Росси а цун парламент а хІанз деррига ховши гуши я. Нийсхонца дош къоастадар цар кара а царех тийша а да. Амма цаІ да укхаза цецвоаккхаш. Укх шера 6 марта гІалгІай халкъо дІайолаьча митингех Центральни телевидене эггара хьалха хоам бир из митинг дукхагІча даьхе харцахьа лоархІалга кхетаде тарлуш. Бакъда, цул тІехьагІа г. Орджоникидзе яь митингаш чІоагІа безаме, митинге гулбеннача националисташа, шовинисташа дІадехар — великодержавни шовинизмана, паччахьа колониальни политикана, Сталина а Бере а, цар хуллай зуламерча аппарата карагІдаьнараш закона ларда тІа а даьхе лораде! — халкъо иштта дІадех аьле, харцо ше хьаллоацаш хиларгахьа оаз лостош хоам бу Центральни телевидене.

Цхьаькха а да ца кхетадеш. Іаьдала центральни органашка багІа хьанимаш кІайдар кІай а Іаьржадар Іаьржа а долга ца кхетадеча баьннаб-те? Масала, хІирийчен хьакимаша - коммунисташа паччахьа колониализма а, Сталина репрессивни аппарато а даь зулам хьеха а ца деш, гІалгІай халкъа дайнача ираза тІа тхоай къаман праз хьакхоллийта тхога, яхаш, дІадехар ца хозаш е ца кхетадеш ба уж?

Центральчи Іаьдала эсалал, ледарал бахьан долаш Буро-гІалах хІанз пхезлагІа цІи хийцай: 1784 шера крепость Владикавказ, (цу ханналца къоалагІа е хьоашалгІа венавеце хІире ваьннавац цу лаьтта, хІаьта 1890 шера денз гІалгІай а бахийтабац). 1931 шера город Орджоникидзе, 1944 шера г. Дзауджикау (Дзаудж яхар Зовра-Ков яхача юртах хІираша яьха гІалгІай цІи), 1954 шера город Орджоникидзе, 1990 шера юха а Владикавказ. (Паччахьалкхенна-м миллионаш зе хул цу хувцамех).

Г. К. Орджоникидзех церг йоаллаш хІирий националисташ а белогвардейцех биса «цІе басар хьенхараш» а болга-м 20-шера а денз гуш хиннад ЦК-ана. 1920 шера «Правда» корреспондент А. С. Серафимович Тереке венача хана цунга Сергона дискридитаци е дага язъяь йоккха пасквиль яхьийтай хІирий националисташа Ильичага шийгга дІале, аьнна. Из оакхал Ленинга дІакхаьчад. 27 августа (1 сентябре) — Ильича цу «письмо» тІара Сергона бекх беш йола моттигаш хьа а язйийя язду:

«н. Серго! дІадайт аз Хьога сайга хьадена хоамаш. Юхадайталахь уж, дехар ду аз, фактай хьакъехьа бакъдар фуд, бакъдоацар фуд Іайха белгал а дийя. ЭгІазваха сихвенна хургва Хьо, хетаргахьа, ер бахьан долаш а. Айса яьча белгалонех Іа дегабуам ца барга дог доах аз, хІаьта гуччахьа долчча беса жоп а да сона. Моаршал да Хьога! Хьа Ленин». (ПСС. т. 51 оагІ. 269).

Цу деша сов чІоагІа эгІазвахача Сергос 2 сентябре Ленина аьнча белгалонаш а йицйийя юха язду. Из кхета а дийя Ленина телеграмма лу: «Хьа телеграмма хьаийцай. ЭгІазваха гІулакх дац. Иско баь хоам харц бале, саббаре деррига а долчча бесса цхьан итт мугІар тІа Іоязде. Цигарча гІулакхех

Редакце дена письмо

бокъонца долашдар дукхагІа тІа а тоха... Предсовнаркома Ленин». (ПСС. т. 51 оагІ. 273).

ДоттагІа вале а хьаша вале а новкъостагара доаггІар хьадеха ховш хиннав Ленин. ХьалхагІа яздаьчоа кІал «Хьа Ленин» яздаьдале, шоз-лагІа яхьийтача телеграммана кІал «Предсовнаркома Ленин» яздаьд, ер новкъосташха ду йоазув а доацаш официальни запрос йолга хойташ. Сергос, цунах кхета а кхийтта, деррига а мадарра дІаяздаьд. Из Іодийшача Ильича раьза а хинна цу письмо тІа яздаьд: «Сона хетачох, Серго (Орджоникидзе) оапаш бувцалургболаш вац» (Владимир Ильич Ленин. Биогр. хроника. т. 9. оагІ. 237).

12 сентябре Ленина еш ВЧК особоуполномоченне В. Л. Лукашева Къулбаседа Кавказерча хьалах яь доклад. Цу тІа цІенхаштта критика ю РКП(б) ЦК Кавбюрона а къаьстта Орджоникидзена а. Риге вахийта дага ГуржегІара хьавехача Кировна тІадулл Ленина Тереке гІой цигарча хьалах хоам белга. 28 сентябре Кирова Ленинга дІадувц цигара хьал. Цул тІехьагІа Москвера Сергога каьхат язду Сергей Мироновича, ший Ильичаца хиннача къамаьла хьакъехьа. Цо язду, хІанз эттача хьалах Кавказе болх бе вІаштІехь доацалга Ильичага ше дІадийцалгах а, Ригера цІа махкаьччинге а со Кавказе дІавоагІалга а хьо цу кІал хулга а могадир Ильича. Цул совгІа, — язду Кирова, — Ильича тІадиллад сона. **Кавказе хІанз хулаш латтар ІотІатоха а тІера Іодаккха а доацаш, наха юкъе влияни йола болхлой дискридитаци яь а, фухха даь а цигара дІа а баьхе, дІахо шоай гІулакх дІахьоргдолаш лелаеш йола белогвардейски нетарлонаш хиларах хьайна хетар язде,** аьнна.

Укхаза вайна гучадоал, Къулбаседа ХІирийчен кулгалхоша Ленина хьалхашка Г. К. Орджоникидзе хІама ІотоІаде гІерташ дукха къахьийга хилар.

Тахан КПСС авторитет, вай мехка а дунен общественноста хьалхашка а лаьгІъеннай. Из гуш да. Кхы тІа а парте сий доадеш да Къулбаседен ХІирийче вІашагІъеххача митингашка паччахьа колониализм, великодержавни шовинизм, сталинизма яь репрессеш, цо кагийча къамашта тІалоаттадаь Іазал хестадеш а хьаллоацаш а хилар.

Бакъда, хІанз хІирий националисташа леладер циска гургал качъолла дахкаша яьча кхетаченна тара хет сона. Бакъдар цкъа тІадаланза Іе йиш яц. ХІаьта вай-м, гІалгІай-м 1796 шера денз паччахьа Іаьдало, Сталина режимо, застойни хано гІелал яхьаш хьадаьхкад. Бала м бенаб вайга. бакъда, эша-м даьдац! Е эша а дергдац! Хьийна болат чІоагІагІа хул оалаш да вай. Низ дукхагІа тІа ме латт чІоагІлуш хьаденад гІалгІай къам!

Х. ЭГИЕВ,
пенсионер.

ХЬАЛХАРА МОТТИГ ДІАХЕЦАЦ

«Малгобекнефть» мехкдаьттеи гази йоахача управлене къаьстта дика къахьегаш я укх шера йиъ-лагІча промысла коллектив. Цхьаккха бутт дІабахийтабац цо ше тІанйца декхараш дикка тІехкхоачаш ца деш. Къаьнача скважинаша луш дола «Іаьржа дошув» дукхагІа хилийтара тІаерзаяь дукха мероприятеш чакхйоах укхаза. Хан-ханнахьа капитальни текущии ремонташ ю, цІендаь мехкдаьтта хьаданкхара хий, газ чу а ухийташ, низ тІалоаттабу тІоанашта, кислотни обработкаш ю. Цудухьа пхе бетта планагІа лаьрхІачул совгІа 3700 тонн совгІа мехкдаьттеи цхьа миллион кубически метр гаргга гази яьккхай промысла болхлоша. Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план йиъ процент. тІехкхоачашъяьй цар. Скважинех пайда эцара коэффициента задани а дикка тІехкхоачашъяьй цар.

НГДУ бригадашта юкъе яьржача яхье хьалхалаттачарех я мастер Газиев Мурат Каитович керте латтача бригада коллектив. ХІаьта хьинаре къа а хьегаш, башха-дика толамаш дахарца шоай новкъосташта хьокхам телаш ба мехкдаьттеи гази йоаха оператораш Давлетукаев Илез, Шагинян Петр, Волков Михаил, Занкин Николай, кхыбараш.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

Краснодарски опытнохьокхама птицефабрика — Кубанера йоккхача дика механизированни йолча предприяте — хІара денна края торгови сетен Союза кхыча регионашкен дІаухийт 0,5 миллион котама фуъ, 150 центнер диетически дулх.

Фабрике толаме дегІадоагІа гІажаш лелаелга. Духхьал яхкаш йола гІажаш а я укхаза 36 эзар совгІа. Инкубационни гІажа фуаши хьаяьхачул тІехьагІа дии бийсеи даьча гІажа кІоригаши йохк крае а цхьайолча союзни республикашка а.

1986 шера денз «Кубань» яхача АПК-ана чуйоагІаш я фабрика. Из бахьан долаш доазол арахьарча фирмашцара бувзамаш чІоагІде вІаштІехьдаьннад. дунен рынке кхача а тарденнад. Духхьал укх шера а бедарий бийдал ехкай 930 эзар сомагІа. Коллектива балхаца чІоагІа хьашт долаш ба американски специалисташ. Уж дукха ха йоацаш Краснодаре хиннаб, Кубанерча оалхазараш леладерашца гІулакхаш леладе безам болаш шоаш хилар дІахайтад.

СУРТА ТІА: Сира бос болча «кубански гІажашка хьожаш я птичница Яковлева Надежда.

В. КОЖЕВНИКОВА сурт.
(ТАСС фотохроника).

ДикагIйола опыт- массанена

Еча йоакхонга хьежжа

Карарча пятилетке цхьа шу дIадахийтадац Шалински района «Курчалойский» совхоза хьайбаш леладераша паччахьалкхенна шура, дулх дIадалара планаш тIехкхоачаш ца еш. Толамаш тIатIа доккхагIа а хул. Масала, лурчогIа хинначул 16 килограмм дукхагIа йолаш, хIара кхоабача Iаттагара 2970 килограмм шура яьккхар, кхойтта Iасилг дукхагIа долаш хIара бIаь Iатта тIехьара хьакъоастадир 108 IасилгI Районе меттел республике эггара лакхагIа хьокхам ба из. Цу дерригне соахка 500 эзар сома цIена пайда бир боахама.

Геттара дика дIадоладаьд карара шу а. Иштта шура дIаялара хьалхарча квартала план кхаь процента, дулх 96 процента тIехкхоачашйир. Соахка хинначул 0,6 килограмм дукхагIа я хIанз дийнахьен буси хIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура а.

Иштта овсаре къахьега малагIча таронаша вIаштIехьдоалийт дувца дийхача совхоза директора Шавлаев Макана аьлар: — эггара хьалха доакъар Iалашдерий, хьайбаш леладерий болх арендни подрядагIа вIаштIехьбаккхаро. Наьха балхацара безам совбаккха гIерташ, хадданза йоакхо ю оаха цар къахьегама быта, социальни хьалаш тоадара.

Хозахета аьнна дешаш дац уж. Долаш дар да. Цунах тешалдеш даьр дукха а да. Иштта, Айдамиров Мухьаде кулгалдеча, яхье хьалхалаттача шурий ферме хьайбаш леладечара бытовой хьалаш тоадара даьча цIагIа столови, буфет, салоIача хана сага мел эшар а долаш ЦIе уголок вIаштIахьъяккхарал совгIа, наха лувчара бассейн а йолаш сауна яьй кхыметтел. Доахан механически деттара аппаратура я хIанз оттаеш. Кхыдолча балхашта: доакъар диллара, хьайбашта хий моладара, помещенешкара нувхаш араяхара механизаци яьй. Сауна хьаеш я хIанз шоллагIча шурий ферме къахьегачарна а.

Дукха даьд, де лерхIаш а да совхоза юкъейоагIача юрташка Курчалое, Майртупе бахача наьха соцкультбыта хьалаш вIаштIехьдахара. Шавлаева цу боахама кулгалдеча юкъа дIадахача кхаь шера цу гIулакха дIадахийтад дукха хIама ца эшшаш 800 эзар сом. Курчалое 300 моттига лаьрхIа культура ЦIа хьалдарах 483 эзар сом, Майртупен Курчалоен наха малара лаьтта кIалара хий хьатIадоаккхаш яьча пхе артезиански гIувнах 150 эзар сом дIаделар. Цхьацца производственни дешаш къоастаде новкъостал деш Курчалоерча шоллагIча больницана, школана, Майртуперча школана 90 эзар сом делар. Асфальт буллаш Курчалое пхи километр улицаш тоайир, и. кх. дI.

— Тхоай шинна юрта газификаци яра балхаш дIадоладьд оаха соахка. Уж толаме чанхдоахаш а да. ДIадахача шера, масала, планагIа лийрхIар 25 эзар сома долаш, 63 эзар сома балхаш дир, пхи километр турбаш а йохкаш, — дувц Макана. — Баха нах кхачан продукташца Iалашбелга тоадара оттаяь программа кхоачашъеш, оаха лаьрхIад шинна юрта дулх, шура, баьцадаараш дохкара совхоза тикаш хьаела. Планал совгIа яьккхача продукцех 30 процент тхоай къахьегамхошка йохка бокъо еннай тхона. Цудухьа из алсамъяккха гIерт беррига хьайбаш леладераш. Цу новкъа царна новкъостал дара шоай низ дIакхоачар ду кхаш леладераша, доакъар Iалашдеш болчар.

Цо дийцар, къаьстта а хьайбай боахаме, тхоай бIаргашца го безам болаш совхоза цхьоалагIча ферме долх тхо.

Ферма бригадир Айдамиров Мухьади, скотник вола цун воша Ахьмад, доаркаш Мухьада сесаг Хьава, Алхазова Айтула, Чучаева ЗалпаI, Кагирова Лайла ЦIеча уголоке чай а молгш телевизорага хьежаш багIаш корабир тхона.

Безам бац яххаше а тхо а Iоховшаду шоашца чай мала.

— Шо тха хьаьший да, — йоах Айдамиров Мухьаде. — ХIаьта тха кхачах оаша чам ца боаккхе тхона новкъа а хургда.

Хоалуш да беррига хьайбаш леладераш самукъадаьнна болга. ХIаьта тамаш а яц. Геттара дика да цар балха гIулакхаш. Совхозе гIолла йолчул 16 килограмм дукхагIа я цар хIара Iаттагара биъ бетта яьккха шура. Из йохкара ах шера план 98 процент кхоачашйир май бетта 25-гIа ди хьатIакхоачаш.

Иштта хьаьнала къахьега новкъостал деча гIулакхех дувца дийхача Мухьаде укх тайпара жоп делар:

— Ши шу хьалха юкхьанца дулха лаьрхIа хьайбаш кхоабаш болх беш вар со вежаращца. Цхьабакъда, яхье совхозе хадданза тIехьаюсаш хиннача укх фермана реконструкци а яь цамогаш дола доахан дIа а даьха царна меттел къонадараш дIаоттадаьчул тIехьагIа, хьалха укхаза доярдкалла къахьийгача, хIанз пенсе йолча сай наьнаца — Мингайца дага а ваьнна, сай дезалцен гаргарча нахацен арендагIа лелае ер ферма хьанийцар аз. Соахка баьча балха итогаш а яь планал дукхагIа дIаеннача шурах, доакъара, кхычоа кхом барах тхона доагIар хьаделча, тхох хIаране бетта ийца алапи юкъера лаьрхIача 500 — 600 сомага дIакхоачаш хилар.

Ала деза хIанзара цу ферма коллектив хьалха цига болх баьча нахах кхоалагIа дакъа хулаш мара йоацилга. Мукъабалийтаб хаьхой, учетчикаш, цхьабола специалисташ, скотникаш. Кхьннех цхьа трактор мара йитаяц. Доакъар доахана говрвордашца хьатIакхухь. Гаьна а дац из. Ферма коа да деррига а. Из Iангара боаккхача юкъа хIара Iатта 18 центнер доакъара единица кхоачаш кийчдаьдар соахка.

— Тхона кхы эшаш а дацар, — йоах Мухьаде. — Цунна а мамогга кхом бе гIерташ къахьийгар дIадахача IаI а бIаьстан дIабахача хьалхарча шин бетта а. ХIанз ялхлагIа ди да хьайбаш оаха мошача доакъарца кхоаба. ШоллагIча бригаде рожаца цхьана дIайийна хинна рапс хьакха йолаяьй. Из я вахав трактора ши лафет тIехьа а тесса тха механизатор Кагиров Майрсолта. Къайладахьа дезаш хIама дац, арендагIа а доацаш массехана санна болх беча фермашка доакъар лечкъаделга, приписка елга. Цунах каст-каста язду газеташ тIа а. Тхо долча уж ийрча гIулакхаш хила а, сага дагада а йишйолаш дац. ХIана аьлча, оаха дер цхьан дезала экономически хьалаш тоадара санна деш да. Iа из де яха дезаш а дац. Мукъа болча хана доаркаша скотникашта новкъостал ду доакъар хьатIакхухьаш, из хьайбашта дуллаш. Лоацца аьлча, мукъа ха йолаш наггахь мара хилац саг дийнахьа. ЦIа а ца ухаш дукхагIйола ха ферме йоаккх. Цудухьа коллектив зIамига яле а де дезачунца хийцца лоархIаду тхо.

ХIанзалца шоашта карагIдаьнначох кхоачам баь Iе дага бац цу ферма къахьегамхой. Шура алсамъяккхара, цунга дIадодар лохдара де лерхIаш геттара дукха да.

— Къона да оаха леладу доахан. Цудухьа соахка кхо эзарнел кIеззига дукхагIа мара шура йоаккхаялланзар царех хIаранегара. Цхьабакъда, ши шу даьлча из цифра 4000—4500 килограммага дIакхоачае лаьрхIа да. Кхоачашдулургдолаш хIама а да из, — дувц Мухьаде. — Шу доладелча денз май бетта 25-гIа ди хьатIакхоачаш хIара кхоабача Iаттагара яьккхар, соахка цу юкъа хинначул 36 килограмм дукхагIа я.

Пхийттех шу хьалха механически деттар укх ферме доахан. Цхьабакъда, «хьаькъал долча» цхьан кулгалхочоа дагадеха дIаяьккхар из. Кооперативашкара, организацешкара ийеш турбаш дIаувттаеш, электричестваца бувзам бола балхаш деш ва ферма слесарь-электрик, групапарторг Эльмурзаев Ширвани.

Ферме балха юкъе доккха дакъа лоац хIанз а Мухьаде нанас Айдамирова Мингас. Аппаратащца доахан детта доаркаш Iомабеш я из. Вешта доаркалла болх бе цо Iомабаь кIезига бац цу ферме а совхозе а. Уж ба Абубакарова Хьава, Чучаева ЗалпаI, Орисханова Хьалимат, йижарий БайракаевгIар Лизен Зулан, Орисханова Марем, кхыбараш. Планаш дикка тIехкхоачашъю царех хIаране.

Балха тIа доаркашта геттара доккха новкъостал ду скотникаша йоккха опыт йолча Айдамиров Амхьада, Солтамурадов Мовсара, къонача Чучаев Зайнде, Баракаев Iаьлас.

— Цхьатарра шин дийнахьа кхалнаьха доалахьа хул ер, — тIаккха цхьан дийнахьа — маIача наьха, — йоах Мухьаде. — Тахан кхалнаьха ди да. Делкъел тIехьагIа диъ сахьат даьлча хьаллотаергъя ер.

Белгалдаккха доагIа, района итт совхозех паччахьалкхенна хьайбай продукци дIаялара хьалхарча квартала планаш кхоачашъе кхьннена мара карагIдаьнна доацилга. Цхьабакъда, «Курчалойский» совхозе санна сага балхацара безам совбаккхара, цунна соцкультбыта хьалаш тоадара кхыча боахамашка а йоакхо еш яларе, шеко яц цар коллективаш а толаме лоархIаеш хургьяр шоай декхарех. Цудухьа хIанз вай ювцача совхозагара а фермагара а масал эца деза тIехьадусача кхыча боахамаша.

М. ХАМАТХАНОВ.

ХЬАЛХА ЛАТТАРЕХ

Овсаре къахьег

Карара шу доладелча денз дика болх беш хьайоагIа Грозненски экспериментально - механически завода коллектив. ЙоагIачул дукхагIа цо арахийцай 31 эзар сома маьха товарни продукци. Ший потребителашта поставкаш яра долча договорни декхарех а тIехдика лоархIаяьй из. Паччахьалкхенна пайда бара задани йизза кхоачаш а яь, 215 эзар сом кходаьд укх шера предприяте болхлоша. Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план бархI процент тIехкхоачашъяьй. Цун чотагIа хьаьй заданел тIех арахийца еррига продукци.

Уж толамаш доахача къаьстта дика болх баьб заводерча Валабуев Валентин керте латтача сборочни участкаи Кульков Юре кулгалдеча механически участкаи коллективаша.

ГIишлош— дукхагIа

Укх пятилетка шерашка вай республикерча гIишлон организацешта юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг дIа ца хецаш хьабоагIарех ба «Грозтрубопроводстрой» гIишлон-монтажни треста гIишлонхой. Беркате хиннад царна ер шу а. ДIабахача биъ бетта генподрядагIа планал совгIа цар даьд 230 эзар сома маьха гIишлон - монтажни балхаш, хIаьта шоай низаца — 150 сом мах болаш дараш. ПланагIа лаьрхIачул нийс процент лакхъяьй къахьегама овсарле а.

Трестерча ерригача управленей коллективаша дикка тIехкхоачашду шоаш тIанийца декхараш. Царна юкъе а къахьегама йоккхий коталонаш йоахаш хьайоагIаш хиларца белгальяьнна я Дашаев Мовлад Билалович керте латтача СМУ-5 коллектив.

Беркатеча новкъа

Беттагара беттага шоай деррига технико-экономически хьокхамаш дикагIа хулийташ, хьинаре къахьег укх шера Грозненски радиотехнически завода болхлоша. Таханарча денга кхачалехьа планал тIех арахийцай цар цхьа миллиони 665 эзари сома маьха товарни продукции ялх бIаь эзар сом мах бола халкъа эша товараши. Дизза кхоачашдаьд потребителашта хьалхашкара шоай договорни декхараш а. Оттабаьча боарамал тIех маьхалъяьккхай цхьа миллиони 90 эзари сом мах бола тайп-тайпара продукци. Кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а дог гIоздоахаш да.

Графикал дикка хьалха а баьнна, пхе бетта задани кхоачашъеш хьабоагIарех ба Ильичева Анна Степановнаи Степаненко Нина Федоровнаи керте латтача цехий машинашъераш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ЧуIе цIенош доацарий проблема хIанз санна чIоагIа ира цIаккха а лаьттаяц США. Общественни организацей официальни даннеех чуIе цIенош доаца американцаш 3 миллион сагага кхоачаш ба. Цун бахьан эггара хьалха дарегIа цIенош хьалдара еш хинна федеральни ассигнованеш чIоаггIа кIезигьяр да. Укхаза иштта белгалдаккха доагIа квартирех тела мах тIехьарча иттех шера американцаша юкъера лаьрхIача йоахача доходел шозза сихагIа дегIабена хилар а. Тахан чуIеча цIеноех алапей кхоалагIа дакъа дIателаш ба 10 миллион американски дезал, хIаьта 6,3 миллион бола дезалаш — ах алапи.

США вовзаш волча чуIе цIенош доацаши бокъонаш бахьан долаш къовсам лоаттабеши волча активиста Митч Снайдера моцал лаьцай американски столица муниципалитет шин шера приюташтен чуIе цIенош доацача вашингтонашта деча кхыча новкъосталан дIадохийташ дар 19 миллион доллар кIезигде лаьрхIа хилара духьала.

ЧуIе цIенош доацараш бокъо яьккхай чуIе цIенош доацарашта лаьрхIа бюджет кIезигьяра дош дувца городской совета членаш болабала безача мэрия заседаней зале чубовла. Могаргдий-теш царна городской Iаьдалашта влияни е?

СУРТА ТIА: Митч Снайдер инвалидни гIанда тIа вагIар (аьрдехьа) мэре зданена хьалхашка моцал лаьцачул тIехьагIа.

В. ПОЛЯКОВСКЕ сурт.
ТАСС фотохроника.

КIира хьалха оаха тхоай газета тIа хоам баь ма хиллара, май бетта 24-ча дийнахьа Грозне Нохч-ГIалгIай паччахьалкхей филармоне классически музыка концерт хилар. Концерт деннар яр вай мехкахо пианистка Инаркиева Тамара. Хоза хеташ, боккха хоам хулаш тIайийцар из ладийгIачар.

Буро тIа училище дийшачул тIехьагIа, Москве Гнесинай цIерагIа йолча институте деша ягIа Тамара, цига чакхйоаккх цо аспирантура а.

Массехк шера Воронеже искусствай институте фортепиана кафедре болх беш хиннай, хIанз вай Грознерча музыкальни училище хьехаш я.

Дукха сольни концерташ тийннад Инаркиева Тамарас Россе городашка. ЙIаьхий я артисткай репертуар: Бетховен, Брамс, Шуберт, Шомберг, Шопен, Равель, Дебюсси, Прокофьев, Рахманинов, Скрябин... .

Тахан оаха кепатох цо Грозне деннача концертах Хьоашалнаькъан Т. Iаьлас язъяь эссе.

ГIалгIай хьалхара пианистка

ТАЛГIЕ тIара талгIе тIа ювлаш, бIарг ма кхоачча, дуне мел да, михьарбаьннача форда тIа гIолла терка дото гилакема санна, эзараш долча шакIан лувкхеращца зовне юхаекаш, сиглен гергача богах хьекхалуш, лаьттан гаьнарча анах етталуш, цкъаза, шовда мо, тайжа, шаьра, шорта, тIаккха, мух санна, сиха, масса, кадай — тиъамала яьнна ек сийлахьча Шопена тамашне музыка...

Хила кортош лечкъоча гIургIажашта тара хет рояла лакаш хьешаду пианистка кулгаш. Шерш уж, бухьара увтт, — халхар ду тIелгаша, фаьлгашка бийдолгаша санна. Ловзар латт пхьагIат миссел мара йоккха йоацача пандара кIайча майдан тIа... Сийрда я Шопена уйла, къона да дог, бIайха ба безам. БIубенна ва шийх зIамига саг. Деррига дуне шийна мутIахьа хет цунна... Чакхйоалача хана лаьгIлу, тув, юж, сина сатем беш, догдоахилге хулийташ, ашара мукъа оаз. Хьалхара прелюди я из.

Нагахьа гIалгIа вац польски патриота Огиньске «Даьхенца Iодика ювцар», аьнна, цIи йоаккхаш йола ля минора Полонез дехача дега юккъе да чакх ца йоалаш. Бакъда, цо санна «Даьхенца Iодика йийца» хиннача цун мехкахочун Фридерика Шопена цIи кIезига йовз вайнаха. ХIаьта цо йита кхоллама ганз йоккха а мехка маьхе а я: полонезаш, ноктюрнаш, этюдаш, экспромташ, вальсаш, мазуркаш, скерцош, балладаш, сонаташ, концерташ... Царна юкъе я ткъаьи йиъ прелюдех латта ашарий цикл. Из я тахан гIалгIай хьалхарча пианистка вайна йовзийтар.

Яча езъенна, детта доахан санна йола морхаш хьувз сигала. Шийла Iи эттад лаьтта. Цхьаннахьа гаьна къора ди къувкъ. Бакъда, «машаре йоачан» яц хила гIертар. ДуIа да. Унзарча уйланга верзаву духьола даьхкача сурташа. Фуд из? Хатари? Е таьзет да, мехка этта таьзет? Маца? Мича? Польшен? ГIалгIайчен? Польше а. ГIалгIайче а. Дог кад, уйла латкъ... Хаттараш, хаттараш, хаттараш... Фу бахьан? ХIана? Белхам хоз... Чанхйоал ШоллагIа прелюди.

КIеззига са а даьккхе, гIовтт, урагIа долх, оалхазараш санна, пианистка маькара кулгаш... КIай дуга дуъ фаьрача оалхазараша, бIаьха буртиг бола мехка доаца кIай дуга. Сутара, яьхка, мела да уж хIанз. Чуийна доахк. Хургдолча, хила дезача вахара сурт отт хьалхашка: Iалама Iаламат! СелаIад санна гIоза да дуне. Цхьаннахьа пандар бек, ловзар да е — мохк мукъабалара цIей. Илли ала безам боагIа, халха вала безам боагIа, ловза вала безам боагIа. Дог ураэттад, са пашмадаьннад. ПаргIато! Чакхсаухаш цIена да фо, кIоарга я сигле, шера я аре... Кортамукъле, массанахьа а — дукхача шерашка наха сатийса кортамукъле! БIарг бизац хозалах, дог Iабац вахарах...

Азале адамаш кхеллача хана денца вахара кегарах цхьалхало еш, гоамадар нийсдеш, нийрчадар ходеш, тишадар цIендеш, бера кIаьда долаш, мара боча долаш, хьаьша тIера долаш, кха леладе ховш, ков леладе ховш, маха баккха ховш, ноанал де ховш — турпала долаш хьадаьхка гIалгIай нхалсага камаьрша кулгаш, хоастам шоана, хоастам, хоастам!.. Мел хоза да оаш байракхий даьреш тIа чилланца даь догамаш! Iодода шовда догаргдар оаш, сийна сигле йогаргьяр... «Кердача замо» йоазув де Iомадир шо тIехьагIа — шийлача СибарегIен комендатурашка кулгаш язде ховргдолаш. Трудармин йовзийтар, оалал-лоал фуд хайтар... ИнъалагIа прелюди я хIанз аз ювцар. Юха а — гIайгIа, бала, сагото. Из вас хинна Iац, халахетар хинна Iац, Iазап да, боврам боацаш докиха Iазап. Хьано тIатесса? ХIана? Фу бахьан? Мохк бахьан?

Ткъо шу даьнна мара вацар Шопен мехках воалача хана. Из Вене волаш бIил дера цунга, Польша гIеттай, аьнна... ЦIаьва безам хилар зIамигача сага. Бакъда, доттагIаша, дехараш деш, каьхаташ яздора — из де йиш йолаш хIама дац, яхаш. Дийна висийта гIертар уж шоай къаман гени. Кастта уж шоаш а цIенах бала безаш хилар — эскар чудигар мехка эрсий паччахьо. ТуржаI эттар Польше...

1931 шу. Кавказ ше караерзаяьрг лоархIаш яр Росси. Бакъда, Кавказ цу ханна мара бокъонца сомайоалаш а ягIацар. Ши-кхо шу даьлча Шамалах имам вергва. ТIехьагIа, кхыметтел, Туркий мехка гIолла Польшера байдда хьабаьхка польски гIовттамхой а хургба цун байракха кIалхьа импена духьала тIом беш. «Лаиллахl-илла-лахI», яхаш, зикара мукъамца тIехьаоалар а долаш хургья цар полка гимн... Дукха бейнаб поляхаш шоэй а наьха а кортамукъле бахьан.

Массехк бетта лаьттар Польшера гIоттам. Вакъда, эрсий паччахьа низ чIоагIа бар, бIу дукха бар... Дулха пен ба Росси, аргда тIехьагIа имама Шамала, вIалла а эрсий паччахьа эскар кIезиглуш ца хиларах тамаш яь. ЦIийх Iанаргья Польша, цIийх Iувдалургья Кавказ. «Смирись, Кавказ, идет Ермолов! Все русскому мечу подвластно!» — кхайкаргва Пушкин. «И Польши участь решена...» — аргда цо тIаккха. ХIаьта, КхоалагIча отделенех ведда, мехках ваьнна лелача Мицкевича жоп лургда стихашца, «Эрсий доттагIашка», аьнна, цIи а йолаш, ший фоартах хьерча зIи яста гIертача кулгашта жIале церга еттар мо хIама да оаш хIанз дер, яхаш...

Ткъамаш кагдаь, цIийла керча, доккха Iаьржа оалхазар санна, бетталу, ийлу, гIатта гIерт беррига а фортепиано. ЦIимхара ба цун турпала мукъам, унзара ба, эгIазал я цунца, къовсам ба — деррига дуне оарцагIа дех цо: хIалакьхулаш латт маьрша -Польша, йохошйовхаш латт Паскевича бIуво... Ткъаьи йиъалагIа прелюди — чаккхе! Кхы догдоахилге яц халкъа, юха а дукхача шерий боадонах хьарчаргья Даьхе. Бекхам! Бекхам!.. Маца, ва маца баргба хьо, са мохк, мукъа? Маца хургба хьо хьай къаман? Маца гургба хьона хьайх баьнна лела хьай даькъаза дезал?

ШЕ МЕХКАХ воалача хана са аькхъухаш вар къона композитор, ховр цунна, шийна кхы ший Даьхе гургйоацилга. Париже вахар из хIанз, вовзаш-везаш вар. Бакъда, фу вахар да мехках ваьннача сага вахар. мохк боацача сага вахар! ЦIаккха а Iаьрж дIадалац цун кер чура, таьзет, хадац дега чура. Цун къаман байракх яц цун мехка тIа ягIар, моастагIчун байракх я. Кхы мел къувса, кхы мел гIетта дезаргла хьа, са халкъ? Маца ховргда хьо кхы халкъаш санна, кортамукъа даха?

Мехках шерг доаллар Шопена. кIоаргга мехках боаллар цун кхоллама овла а. Дукха къахьийгадар польски патриоташа цу тайпара гени шоай хилийтар духьа. Из виллехьа, гулбаь арабаьккхабар халкъа багахбувцам, музыка гуллам. Дукха дезар Шопена фольклор. Цунгара хьабоагIар цун ашарий мукъам. Къаьстта хоза хетар цунна мазурка. Цо дукхагIа белгалйора къаман оамал. Дукха язъергья цо уж тIехьагIа. Кхьметтел, цун ВорхIалагIча прелюдеца а мазурка хоз, ноктюрнаш ек 13-чеи 19-чеи прелюдешка, этюдашта тара я 8, 12, 16-гIа прелюдеш, хIаьта ТкъоалагIъяр — Реквием... Малав веннар? Шопен шей? ДIа мича волларгва из? Хьано волларгва? Арга цо, ше леча хана ший йишийга, Паскевича бокъо лургьяц со Польше дIаволла, мичча хана дихье а — са дог цIахьолаш...

Хала да наьха мехка ваха, бакъда, вала кхы а халагIа да. Са дисац наьха мехка, дегIацара къастташехьа — цIадода. Цхьанна а Паскевича могаргдац из кхы лаца, дехка, юха мехках даккха... ГIалгIайче, мичад хьа СибарегIа бейначар синош? Хьа мнхаца да? ДогIанца да? Шовдащца да? Лоамащца да? Баьцашца да? Гаьнашца да?.. ГIалгIайче, цIаухий хьа мехках баьнна лечар синош?

Доккха хIама да из! Ше ваьча ший мехка каша хила бокъо яц сага. Хьо Iоваь хьа мохк хьа бац, йоах. Волле, юха мехках вала! Iа хьадаь хьа цIа хьа дац, йоах. Волле, юха цIенах вала! Овла бола га ца а хулаш, михоудорг хила хьайна. Бицбе хьай мохк, бицбе хьай мотт, дицде хьай къам...

Шу гаргга ха мара яц Тамара цIаена. ХIанз музыкальни училище вай берашта хьехаш я...: «О славе грядущих Ньютонов — ингушских, чувашских, — пою!» — яздаьд вай СибарегIа долча хана Шопена мехкахочо сийлахь боккхача польски поэто Юлиана Тувима. «Шопений а...» IотIатоха безам боагIа цу тIа. Хургвий-теш вай Шопен?

Каьхата пандар юкъе балалехьа, кхыча къамий санна, дукха тайп-тайпара ашараш лекхаргаш — музыкальни инструменташ хиннай вайнаьха: дахчан пандар, Iадхьекха пандар, чIондарг, шедолг, зурма, фата, паьшк, муI, жиргIа, шаьмали, фордалерг, аппаз, секхаIад, шийтмерз, иштта кхы а. Ейнай уж, ейнай цар лийкха музыка а. Бейнаб хургхинна композитораш, пианисташ, музыканташ... Дукха я вай халкъ цу хьаькъехьа меттаза дийрза, къора, бIарза даха. Саг вац хIанз Iаламца дагара дувца ховш — михо, догIо, малхо, морхо, гаьнаша, баьцаша, оалхазараша, оакхароша, шовдаша, лоамаша фу ях, фу дувц ха ловш, кхетадеш.

Музыка — Iалама мотт. Цу «меттах» хьахиннад, хетарах, дунен тIа мел дола адамий метташ. Цудухь я музыка таржам де ца дезаш — хIаране ши-ший тайпара къоабалъеш... Шопена произведенеш хезача, Шумана аьннад, йоах, «зизашта юкъе йоахка йоккхий топаш я уж». гIинбухерча паччахьо — цар фу йоах ховре — лекхийтаргьяцар уж... Из бакъ хиннад — лекхийтарг а яцар. Листа цкъа Петербурге концерт делача — кхеравенна хиннав «гIинбухера паччахь». Сенах кхер из, яьхад Листа, е итт пIелг мара кхы эскар мичад са, хIаьта цун («гIинбухерча паччахьа») герзех бизза бола боккха бIу ма бий...

«Зизашта юкъе йоахка йоккхий топаш...». Царех кхер тиранаш, хIана аьлча, уж я адамаш къовсамга доахараш, халкъашта юкъе барт-цхьоагIо ераш, уж оалала духьала гIеттадераш. ХIаьта Шопена произведенеш иштта кхетаеш хиннай цун мехкахоша. Барайттара валалехьа, гени лоархIаш хиннав из ший къамо...

Цкъаза, догIа санна, кIирлу пианистка маргIала тIелгаш, цкъаза, маьлха зIанараш мо, кIаьда хьекхалу фортепиана кIайча «бордех». ХIара оаз ший бос, ший куст, ший кеп, ший дух, ший уйла, ший маIан долаш я. Сага ше къаьстта дола психологически хьал хьахьокхаш, афоризмаш санна лоацига, кIоарга философски цулоацам болаш я хIара миниатюра, — бокъонца дола искусства жовхьараш, композитора беррригача кхоллама энциклопеди... Шопен укхаза лирик хинна Iац, драматург а ва. 20, 22, 24-гIа йолча прелюдей тIеххьарча такташа миха хьайран кхесторго санна тIакIалтIавоах ладогIар — цкъа сиглен Iаршага кхоачаву, тIаккха лаьттан бихе воссаву, хIаьта 1, 8, 12-гIа йолча прелюдей чаккхенаш, шаьрача даьнна хи тоатолаш санна, кIаьдлуш, лаьгIлуш, шортлуш, дега лоIам беш, уйлашта сатем луш ек. Лоамаши аьлеши санна, вIашн ювзалуш, хотталуш, къоастае йиш йоацаш хет еррига а цикл — царех хIараяр ше къаьстта йола зIамига пьеса яле а — вахар ше санна вIашдухьаленаш йолаш: ди — бийса, дика — во, вахар — Iоажал, ловзар — таьзет, толар — эшар, доакъалал — доакъазал, Дахе—пане...

ШОПЕНАЛ хьалхагIа, классицизма замалахьа, прелюди ше къаьстта йола жанр яцар. Из ювзаенна хиннай сонатаца, сюнтаца, фугаца е хоралаца, царна хьалха локхаш дола ашара дакъа хиннад из, вешта аьлча, «дешахьалхе» хиннай, бакъда, ерригача а произведене керттера маIан чулоацаш. Бакъдар аьлча, Баха-м фугана нийсса лаьрхIай из тIеххьарча хана. Амма, прелюдех ше къаьстта йола музыкальни жанр хьаьяр Шопен ва. Цун дега кхоачара хиннай из — импровизаце хьисапе а миниатюра боараме а хиларах. Ше романтик хиларга хьежжа, керда чулоацам беннаб цунна Шопена — хьалхагIа цун цIаккха а ца хинна... Шопена музыка — ерригга а Польша, хIана аьлча, Польшана хетадаь хиннад цун ший вахар... «Са дог цIахьолаш...». ЦIагIа, Варшаве Супача ЖIарга цIерагIча костела чу да хIанз Шопена дог, хIаьта музыка дерригача дуненга я...

...Шорттига ког шершабеш, тайжача боларца халхар ду мехкараша, гIургIажаша санна. Сиха бац уж, кхувргда цар кхы а сакъерда, сахьега, безам баа, дуне го. ХIаьта дуне хоза да — эзар бос ба цун, эзар куст да — бIарганогIар тохача юкъагIа хувпалуш, эргадоалаш, тоам болаш хулаш, ялсамален совгIат мо... Боча хьест пианистка кулгаша рояла лакаш. Зизай кортилгаш теркаду мелача мухилго, барташ доах царна моажача маьлха зIанараша. Го боах мехкараша, лакха айдаь да цар йийхьа кулгаш - тIаьнаш, духьала ух Эдгара Дегай «Сиглен бесса мехкарий хьалхархой». Iалам а да Клода Монес е Эдуарда Манес дехка сурташ мо... Чакхйоал Дебюссе Хьалхара прелюди — «Дельфийски мехкарий-халхархой». Сигала соц мукъама тIеххьара оаз.

Клод Дебюсси французски композитор - импрессионист ва. ЧIоагIа яьржа хиннай цун хана Франце мехка — поэзе а, прозе а, живописе а — импрессионизм яха керда исбаьхьален уйла. Романтизма хийра болча художникий - новаторий кхоллама секхетам, бIаргалоацам, дегахолам хиннаб из. Нагахь романтика произведенешка сага хоаламаш хиннадале керттера (Шопена санна), импрессиониста произведенешка — сага холамаш да, вешта аьлча, романтика бIаргаш дега чу доахк, импрессиониста дог — бIаргашка... Дикка бIаьхий баьб импрессионисташа искусства мотт. Верлен, Оскар Уальд, Моне, Мане, Писарро, Дега, Ренуар, Сислей — дукха а хиннаб уж, хIаьта музыке — Клод Дебюссий Морис Равельи («Болеро» язъяьр).

БОКЪОНЦА сурташ мо я Дебюссе прелюдеш. Цудухь тийхкай цо царех поэтически цIераш. Форда тIа гIолла кIай гаташ совсадаь дода пескашцара гилакема («Гилакема гаташ»), хьахоз наькъахочун когаша цIувзаду шелалах чIоагIденна лоа («Лай тIа лувза когаш»), бIаргагу хьекхача кIаьдача миха бIаргадайнар («Фу дайнад малхбузен миха»), цул совгIа, бIайха хьежача маьлха зIанараша сийрдадаьха, бIарг тIа ца отташ лепа, ахкан хоза «Анакапрера гувнаш». Укхаза юха а го боаха халхар да, бакъда, из сабаре, тайжа дац, сиха, кадай да, итальянций темпераментага хьежжа. Сакъердаш ба дукха вIашагIкхийтта нах. Хетарах, цIей да цар тахан. Хьахоз иллеш, ашараш, гIараш, белар. БIаргагу Iаламца мел дола «дIайха» басараш. Къоарза кIувс ба лаьтта. Итале лоамаш! ДегагIоз йосс дега чу, сердал отт уйлашка. Ираз долаш хет ше хIаранена.

ДIахо гучабоал негритянски театра актераш («Менестрелаш»). Хоз эстрадни музыка, сакъердаме цIубуаргаш, беламе иллеш, бегаш, юмор. Сиха да халхараш... «ДегагIоза гIайренца» чакхдоал концерт... Бозбуачал ду, шоакъ ю, поал хехк пианистка дейгача кулгаша. Амараш ю цар, амагIал ду, амагIеоах, гIанкарвоах, гIазакъвоах. тIаьне кхувл — кхыча дунен тIа волаш мо хет ше сага — морхашта лакхе, седкъашта юкъе, бетта гарга, малха юхе...

ТIоараш! Зизаш. Зизаш. ТIоараш!

Ловцаш. Ловцаш. Ловцаш.

Ираз долаш я Тамара!

ХЬОАШАЛНАЬКЪАН Т. IАЬЛА.

Керда стихаш

Арчаков Сали

БЕРАШТА

ПХЬАРАШ БОВЗИЙ ШОАНА!

Дехьа-сехьа,
Хьалла-Iоа,
ЦIаrIа-аре,
ХIара коа
ДIа мел лелор,
Хье мел деьр —
Из ва лаьтта
Вахе пхьар.
Аьшкал, кема,
Зурма, зIар —
Вайна шеддар
Iалашдаьр,
Вайна лаьрхIа
Сахьат, къулг
Хьадеьр—из да
Пхьара кулг.

ДАХЧАН ПХЬАРАШ

— ЦIенош хьалду
ХIара денна,
Кораш эший
ТIаккха цIенна?
— ЦIенна кораш
ЧIоаrIа деза —
Малха царех
Iочухьежа.
— Бераш, алал,
Малав тIаккха
Коа е цIаrIа
Сэг чувакха,
Везаш хилча,
НиI е зIараш
Вайна хьадер?
— Дахчан пхьараш.

АЬШКА ПХЬАР

ЖIов я екаш
Делла зов,
УрагIбахе
Санна тхов.
Пхьоале хьадеш
Мангал, марсаш
Къахьегаш да
Низ бов пхьарсаш.
Цу пхьарсаша
Хьадаьд кема,
Эшоргьар цо
Говрий рема.
Иштта пхьарсаш
Дола къонах,
Дехьа-сехьа —
Зийя гонахь,
Малав аьле
Белгалваккха:
— Аьшка пхьар, — оаш
Аргда тIаккха.

ИККИЙ ПХЬАР

Маьчи йохе,
Шек ма вале,
Цунах хеташ
Бокхха бала.
Цудухь вехе
Хьо ма хьовза,
Иккий пхьараш
Ма бий говза.
Иккий пхьараш,
Иккий пхьараш —
Маьчеш, иккаш
Вайна яьраш.
Эзар когаш
Дохьадаьраш —
Иккий пхьараш,
Иккий пхьараш.

КХЫБОЛА ПХЬАРАШ

— Сахьат дохе
Фу де деза?
— Из пхьарага
Дахьа деза.
— Фу де деза
Дехача таз?
— ЦIаста пхьара
ДIагойт аз.
Дошо, дото,
ЦIаста пхьараш —
ЙиIиrашта
ГIалкхаш яьраш.
Пхьараш боецаш
ЦIаккха атта
Доахалургдац
Вай ухх лаьтта.

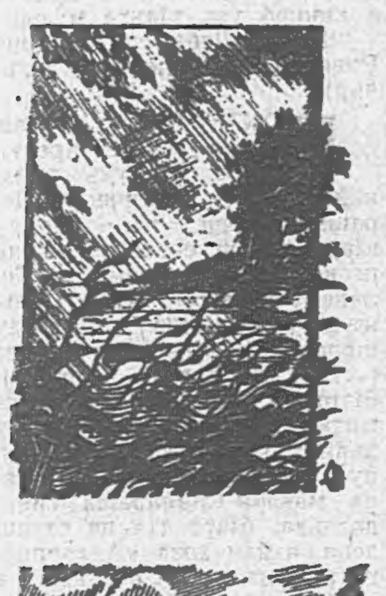

Iалама хозне.
В. ЕВСЕЕВА этюдаш.

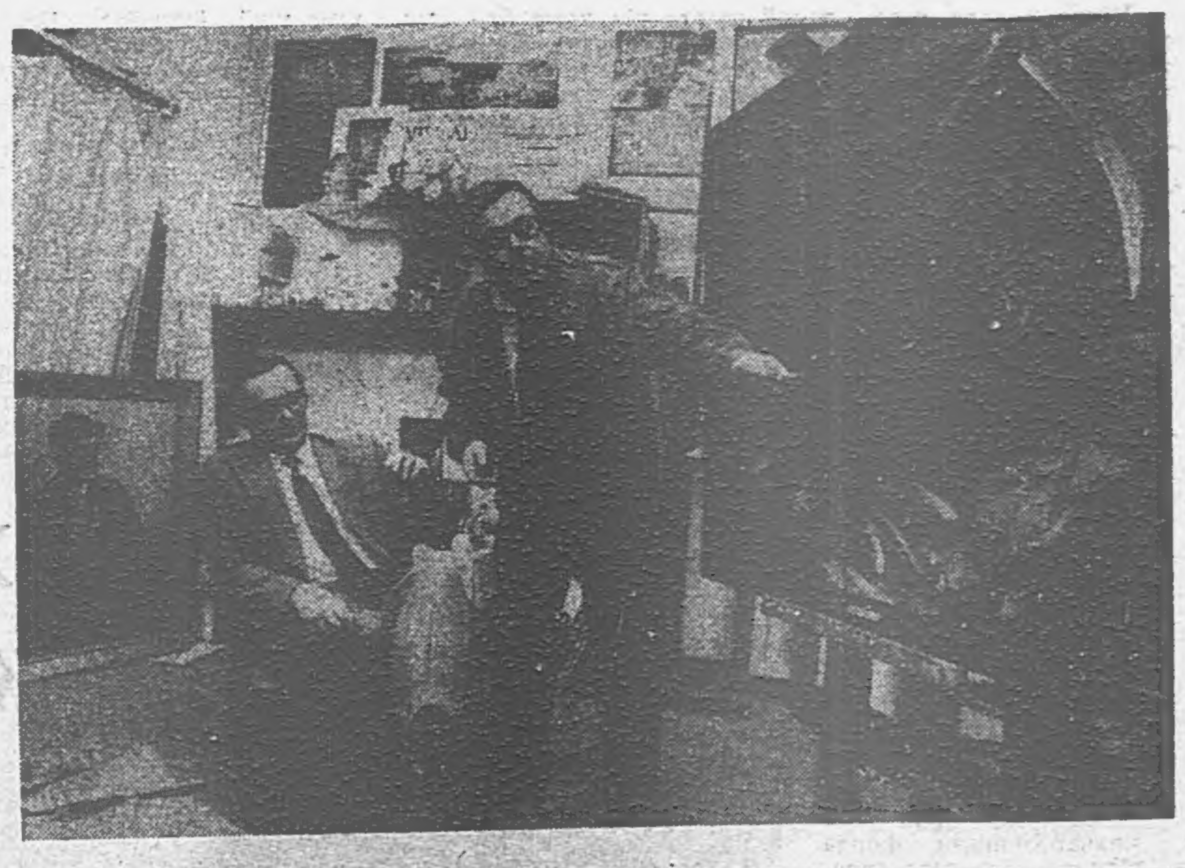

Нахаца цхьана, наьха гIулакха

«ЦIаккха аз ютаргIоацаш нравственни оамал йоал сох, — йоах город Калининерча КПСС Центральни райкома хьалхарча секретара В. И. Брагина. — Мохк селла халача экономически хьала тIа болча хана партийни болхлошта алапеш тIатохар, сога хаьттача, сов хьалха даь хIама да. Цудухьа дитад аз из тIатехар хьа ца нийдеш». Вячеслав Иванович Брагин — вахара позици чIоагIа йолаш, ший принципаш йолаш саг ва. Партийни болхлой берригаш бац из хьаллоацаш. бакъда цун оагIорахьара бараш а кIезига бац областе. Из хьахьокх РСФСР халкъа депутаташ хоржача хана цо котало яккхаро.

— Вахар кердадаккха гIертача коммунистех лоархI аз се, еррига уйла перестройкагахьа йолчарех, бакъда со чIоагIа раьза вац вай вахар кердадаккхара гIулакхаш сов мела лелаш хилара.

Денал долча сага позици я из. Центральни райкома балхага хьежача гуш да партийни организацеш демократично а гласность йолаш а деррига шоай гIулакхаш леладеш хилар. Районни парторганизаце система а хинна дIаэттад райкома денош, делга, гергача истола гонахьа вIашагIбеттабалар. духхьала телефонашца къамаьлаш дар.

СУРТАШ ТIА: В. И. Брагин РСФСР заслуженни художник В. Ф. Шумилов волча венав; цо новкъостал а деш тоадаьд декабриста Муравьев-Апостола хинна цIенош.

ТАСС фотохроника.

ИЮНЕРА ХАОТТАМ

Июнь — из эггара дIаьхагIа денош эггара лоацагIа бийсаши йола бутт ба. Цу бетта йIовхал а сердал а дукха хул, догIаш дукха делх, цхьайолча хана теха а делхаш. Юкъера лаьрхIача республике йоачаш 88 мм хул. Бакъда массанахьа цхьатарра дIанийслац уж. Эггара дукхагIа догIаш делх лоамашта юхе. Масала, Ведснски районе — 134 мм, малхбоалехьа уллача Гудермесски районе — 52 мм.

Грозне юкъера лаьрхIача дуккхача шерашка хула йоачаш 70 мм, тIеххьарча 50 шера эггара дукхагIа догIа диилха шу 1977 шу дар — 135 мм. ХIаьта эггара лохагIа температура тIеххьарча 50 шера 5—7 градус мара йIовхал йоацаш хилар 1957 шера 6 июне, цу юкъа эггара лакхагIа температура — 38 градус йIовхал — 1961 шера 21 июне.

СССР Гидрометцентра сведенегIа укх шера НГIАССР-е юкъера лаьрхIача бетта хургйола температура 18—21 градус я, дуккхача шерашка юкъера лаьрхIача хулачунга гIортташ.

А. СЕРДЮКОВА,
инженер-синоптик.

Редактора зам.
М. М. ХАМХОЕВ.

Мехкатохкам

МИШТА ДIАЯЗБУ БАГАХБУВЦАМ

Багахбувцам дIаязбеш волчоа оаламхочунца болх беха деза. Цо из дIаккхетаве веза мел лоархIам болаш да багахбувцам дIаязбар.

ДIаязде волавалалехьа хьалхагIа ладувгIа деза дувцача хIаманга. Хатта деза оаламхочо дувцача хана ца ихеташ диса хIама, дош. ТIаккха таро хургья текст нийсагIа дIаязъе. ЛадийгIачул тIехьагIа текст абзацашца дIаязъю. Кица, идиома, турпалхой цIераш диктовкагIа дIаязъю. Фонетически, лексически йола диалектни белгалонаш ма могга нийсагIа дIаязъе еза. Текст дIаязъяь яьлча, Iоеш из оаламхочоа, цунга белгалдайт е харцахьа е яздинза дисар. Язъяь яьннача текста кIал таржам а деш, дIаязду шийна ца ховш дола дешаш.

Поэтически произведени, цунга ладийгIачул тIехьагIа, цIаьхха хьа а ювцийташ ше йолчча бесса дIаязъю. МоллагIа текст дIаязъеча хана бокъо яц шийгара цхьацца хIама «тоаде». Цу тайпара баьча балха Iилман мах бов, цох зе а хул. ХIара йоазон тIехьа йнзза паспортизаци хила еза.

Паспорта чудоагIар:

Оаламхочун цIи, даь цIи, тайпан цIи. Из ваь шу, моттиг, мича ваьхав, мел дийша ва.

Хьангара, маца хезай цунна ювцаш йола произведени. Ше дийцача хIамах фу аьлар оаламхочо, исторически а этнографически а фу хоам бир цо.

Къамаьла куц мишта дар (мимика, интонаци, кхыдар).

ТIеххьара белгалду: дIаяздаьр малав, мича, маца яздаьд.

ТАЙП-ТАЙПАРА ЖАНРАШ ДIАЯЗЪЕЧА ХАНА ЦАРНА ХАТТАРАШ ОТТАДАР: МИФАШ

Мифаш вайнахага ювцаш кIезига я, хIаьта цар Iилман лоархIам бокхха ба. Цхьайола мифаш массехк мугI мара боацаш лоаца я. Мифаш дIаязъеш терко е еза хаттарашта:

1. «Маьлха дуне», «Iел» ювцаш фуд.

2. Фуд ховш язычески даьлех, ердех, цар леладаьд яхачох. (Даьла, ХIала, Елта, Тушоли, Маьлха Аза, Села Сата, ПирIа, Села, Фурки, Алла, Белла, ЧIача, Кхинча, Хи-нана, Миха-нана, Дарза-нанилг, У-нана, Тамаж-ерда, ХIал-ерда, Iалби-ерда, ТкъобIаьерда, МаьтцIеле, Сусан-даьла, IамаrI-ерда).

3. Фуд ховш хьахиларах: малх, бутт, седкъий, лаьтта, саг, тIоа сагар, мух, хий, баьцовгIаш, оакхарий, лоамаш, дохк, лоа, догIа, хьу.

4. Фуд ховш хьун сагах, алмазах, ешапах, гIамах, вампалах.

Ха-заман йIоахалагIа мифашта юкъедахад бусалба дина цхьацца хIамаш. Уж гучадаха ха деза. Бусалба динаца ювзаеннача легендашта юкъе дукха да язычески ханара хIамаш.

ОБРЯДОВИ БАГАХБУВЦАМ

Фу маIан долаш да дош «мустагударг». Из мишта лелайора хьалха, тахан мишта лелаю. Мустагударга илли дIаяздар.

Балха илли дIаяздар. Мишта, маца доаккхаш хиннад из.

Саг йоагIача — йодача даьха иллеш. Мишта доахар уж.

Диалога хьисапе даьхачарел совгIа долаш хиннадий цхьаццане доахаш хинна найц е нускал хестош дола иллеш.

Белхамаш. Уж кIезига да дIаяздаь.

Мишта доахаш хиннад белхамаш хьалха а тахана а.

Кхелхача сагага хьежжа мишта хувцалу, эргабувл белхам.

Тайп-тайпара лоьзара-куца иллеш:

ЙоI хи тIа югаш фу иллеш даьхад, доахаш да.

Гота йоаккхаш, ялат чуэцаш, мангал болабеш фу иллеш даьхад. Царца шоай хьакъ совдалар мишта дехаш хиннад.

Язычески дуIа дIаяздар.

Бер дича фу иллеш доахаш хиннад.

Хьаша воагIаш е водаш, цIагIара саг наькъа водаш е гаьннара цIавоагIаш фу иллеш доахаш хиннад.

ФАЬЛГАШ

Бокъонца фаьлгаш доацача жанрех а (шира дувцар, оалам) «фаьлгаш» оал вайнаьха оаламхоша. Из ха деза жанраш эргIоацаш. Фаьлгаш хул хьайбаех, турпалех, тамашийна. Фаьлгий мотиваш кхыча жанрашка нийслу; хIаьта цу жанрех цхьадар фаьлгех дIаувш а нийслу.

МалагIа фаьлгаш да довзаш хьайбаши оакхаройн дувцаш.

ЦIераш яха йиш йоацаш (табунрованни йолаш) малагIа хIамаш я. ХIана яккхац цар цIи (масала, пхьагал, бIехал).

Турпалхочун моастагIех: гIам, ешап, сармак, форда паччахь, хьун саг, вампал, Iаьржа НегIе, Iаьржа Хожа, алмаз, Бийдолг-баьри, лоха Боштол, вампалаш, гIарбашаш, аьлий, паччахьаш. Цар куц, оамалаш мишта ювц.

Турпалхочоа новкъостал деш йола хIамаш: дуне гойташ дола кизга, саг дийнву молха, саг дIа-хьа вуга ферта, даьх диса герз. Турпалхочун новкъостий — говраш: гIулинг, букара алача, цIокъа IайгIараш.

Iовдалча нахах, дер дайначарех, зовзачарех, цIаьрматачарех, нах Iехо гIертачарех... дувцаш дола беламе дувцараш.

Цаген, Незнай царна тара болча турпалхоша леладаьд, яхаш, дувцар фуд.

ШИРА ДУВЦАРАШ (ПРЕДАНЕШ)

Вайнаьха историена бокххача лоархIаме да шира дувцараш. Царца дукха хоалуш яц говзаме белгалонаш. Цудухьа шира дувцар яздеш цар дукхагIа терко е еза. Цхьадола шира дувцараш геттара зIамига хул, хIаьта а дIаязде деза уж, хIана аьлча цхьадолча зIамигача дувцара мах бокххагIа хулаш а хул. Ширача дувцарашка дукха долаш да мах бола этнографически хоамаш а.

Фу дувц халкъо къам, тукхам, тайпа хьахиларах.

Мичара хьадоагIаш да цхьадола Iаьдалаш: дув бнаь доттагIал леладар, саг ярьяхар, пхьа лехар, кхыдараш.

Кхыча халкъашца вайнаьха хьалха хиннача бувзамах фу дувц (кавказски халкъаш, эрсий).

Фу дувц АстагIча Темарах, аьла Петрах, Ермол — паччахьах, ЕркIал — паччахьах, тоархой аьла Султан Мовтах, Уцига Малсагах, Шамалах, Хьаж-Мурдах, Байсара Мочкъах, Орцха КIарцхалах, Заьламхах, Горовожа Сулумбиках...

Юрташ, шахьараш Iояхкарах, вайнаха шоай вахара моттигаш хувцаш хиларах, лаьттах къовсамаш леладарах, шаьрача арара мехкаш дIадувцаш хиларах дувцаш фуд.

ТIоговзанчех дола дувцараш. Мишта яьй цар гIалаш, вIовнаш, ердаш, маьлхара кашамаш.

Хьаст баларах, Iодода хий хьахиларах, Iам оттарах, лоамаш, цонаш хьахиларах дувцашдар.

Мичара хьахиннад: нух, макха, мангал, хьайра, бел, дIадув ги, шура лувсар, нахча яккхар, цIагIара хьайбаш кара Iомадар.

Тукхам, тайпа, чIож, мохк моастагIех лорадеш хиннача турпалхоех фу дувц: Пхьагал-баьри, Баркинхой кIант, ЧIожадоал, Охкархой кIант...

ГIаьр лелаярах, нах есара кхувларах, чарахьал леладарах фу дувц.

НАЬРТ-ОРСТХОЙ ОАЛАМАШ

Вайнаха юкъера уж оаламаш дIадоалаш латт. Цудухьа хIара керда дIаязду оалам къаьстта боккха лоархIам болаш да вайнаха а ерригача кавказски нартиадана а. Кастлуш нийслу наьрт-орстхой оаламаш, шира дувцараш, мифаш вIашагIъэдалар. Наьрт-орстхой турпалхой оаламашка бувцарал совгIа, наггахьа фаьлгашка бувцаш а хул.

Фуд ховш укх наьрторстхой турпалхоех: Сеска Солса (Соский Солса, Соьска Солса, Секат Солта), Хамчий Патарз, Орзми, Урусби, Наьртби, Къозаш, Германч, Оздамар, Оршамар, Аьрш, Ачамз, Тохшакъо, Гезама Аьла, Боткъий Ширткъа, Села Сата.

Мишта бувц вайнахах бола турпалхой наьрт-орстхой оаламашка: Колой кIант, Баьтар, Охкархой кIант, Баркинхой кIант, БоргIа Чопа, Хамчий Хамберд, БIарахой кIант, Аьшк, МIагIа, Гуй...

Фу дувц оаламашка жербабах а беркат лаьттан тIара дIадаьннад' яхачох а.

Наьрт-орстхой турпалаш дунен тIа баларах а уж хIалакбаларах а фу дувц.

Фу моттигаш я наьрт-орстхошца ювзаенна.

ТУРПАЛА-ЭПИЧЕСКИ ИЛЛЕШ

Укх тIехьарча замах дукха даьржа дац уж. Къаьстта теркалъе йоагIа турпалхоех оаламхочо еш йола информаци (мича, маца ваьхав турпалхо, фу деш хиннав из). Илли дIаяздеча хана къаьстта терко е цун мукъам миштаб, тIехьа пандар мишта боалабу, оаз мишта йохийт, иллеш магнитофонаца дIаяздича бакъахьа да.

Иллешкара керттера турпалхой: Аьдий Сурхо, Зайта Шахмарза, Таймн Бибоалат, аьккхий Iумара Iаьла, баьчча Балу, Овтархой Ахьмад, Шотой Арсмак, Сагий Темаркъа, Махьте Идрис, Лаьчий Аьлха, Байборний Эса, Джумий Акхтола, догмайра ЧIега, Аьте Iума, ГIаьла ГIайтакх. ЦIи йоаца турпалхой: дадий кIант, бабий кIант, жербабий воI.

Нахагара йоал йоахаш волча аьлан дуъхьала оттар, цунгара лаьтташ хьадахар. Феса ухача наьха турпалал.

Нускал къувсаш е сесага дикал къувсаш дола иллеш.

Инаралца, полкароца, эпсаращца турпалхоша къовсар.

Иллешка бувцача турпалхой гIончий: къоарза эпсар, тоархой кIанат, гIаьбартой кIанат, кхыбараш а.

ЛИРИЧЕСКИ ИЛЛЕШ

Шоай халача вахарах, бесамах, мехкараша даьха иллеш.

Майрал, денал, эздел хестош дола иллеш.

Бегашха дола иллеш.

Колониализмана духьала дола иллеш (эрастех, набахтех, Сибарех).

Революцех, граждански тIемах дола иллеш.

Ленинах, Орджоникидзех, кхыча революционерех дола иллеш.

КИЦАШ

Къахьегамах, дешарах, нийсача бокъонах, хьаькъалах, Iовдалах, дикеи вои долчох, тIемахи машарахи, ши дега хиларах, доттагIалах, эзделах, эхь долаш хиларах, деналах, зовзалах, деша чIоагIалах, оапаш бувцарах... доаха кицаш.

Кицаш диктовкагIа дIаязде деза. Кхыча жанрай произведенена юкъе дола кица ший метте дуташ да. Цхьаболча оаламхоша «кица» оал лоаццача хьехам беча дувцарах а.

ПХЬУБУАРГАШ, ХОВЛИЙ-ДОВЗАЛИЙ (ЗАГАДКИ)

Уж кIезига да дIаяздаь. Хьалхарча замах ховлий—довзалий оалача хана ловзара хьисапе хIама леладеш хиннад. Из мишта леладеш хиннад дIаяздича, боккха маьхе хургда. Хатта деза пхьубуаргех кхыйола цIи йоаккхаш йий, мишта хетт, царна мишта жоп лу.

Ловцаш, сардамаш, берий иллеш, хабараш, сихаоалараш, дагардераш.

И. ДАХКИЛЬГОВ,
ЧИГУ профессор.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 2 ИЮНЬ

В. И. Ленина цIерагIча майда. 19.30. Эстрадни оркестра концерт.

СалаIара йола городской центр. «С. М. Кирова цIерагIа парк». 7.00. «УнахцIено» яха клуб. 8.00. «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи Iомабу курсаш. 9.00. Болх беш я аттракционаш, берий городок. 20.00. Хроникально-документальни фильмаш хьахьокхар.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00. Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Барзкъаш дахеи тегеи Iомабу кружок. 8.30. Машинаца ювзаш хIамаш е Iомабу курсаш. 12.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 15.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 16.00. Халкъа драматически театр. 17.00. Берий гитаристий кружок. 17.00. Художественни самодеятельноста кружок. 18.00. Балетни студи.

«Красный молот» завода ДК. 13.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 14.00. Эстрадни концерт. 14.00. «Соловушка» яха вокальни група. 17.00. «Вай беш» яха клуб. 18.00. Iарбий мотт бувца Iомабу.

«Оргтехника» объединене ДК. 12.00. Къоначар цIей. 12.00. Игротека. 13.00. ЦIераш техкара цIей.

М. Горьке цIерагIа клуб. 11.00. В мире сказок. 12.00. «Кружевница» яха клуб.

Бассейн «Садко». 17.30. «Иқар» яха инвалидий спортивно-оздоровительни клуб.

Гороно СДЮШОР клуб. НГIАССР клубашта юкъера футболах йола яхьаш. 17.00. «Атлетика». — ЧИГПИ.

КIИРАНДИ, 3 ИЮНЬ.

В. И. Ленина цIерагIа майда. 19.30. Пролетбата цIерагIа ДК духовой оркестро ашараш локх.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00. Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

Дом офицеров. 11.00. Филофонистий клуб. Грамзаписей коллекционерий вIашагIкхетар.

СалаIара йола городской центр «С. М. Кирова цIерагIа парк». 7.00. «УнахцIено» яха клуб. 8.00. «Энтузиаст» яха клуб. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи Iомабу курсаш. 9.00. Болх беш я аттракционаш, берий городок. 10.00. «В мире прекрасного» яха зизай выставка. 20.00. Хроникально-документальни фильмаш хьахьокхар.

«Красный молот» завода ДК. 13.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 13.00. «Фаьлг болча хьоашалгIа» берий кинотеатр. 14.30. «СалаIара сахьат» яха игротека. 17.30. «Iалами саги» яха тематически кино хьокхар.

«Оргтехника» объединене ДК. 12.00. Игротека. 14.00. Художественни самодеятельноста концерт.

М. Горьке цIерагIа ДК. 9.00. 13.00. «Говза кулгаш» яха клуб. Хлебокомбината клуб. 8.30. «Говза кулгаш» яха клуб. 12.00. Ашарий инструментальни ансамбла концерт.

ТЕЛЕВИДЕНИ

2 ИЮНЬ.

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Вай беш.
9.05 — Мультфильм.
9.20 — «Александр Невский» яхача документальни фильма премьера.
10.20 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
10.50 — Коталон 45 шу дузаш. «Долгие версты войны» яха художественни фильм. 2-гIеи, 3-гIеи сереш.
13.05 — М. Равель. Трио ми минор. «Бозар» яхача триос хкоачашъю (США).
13.35 — Киноафиша.
14.35 — Хьайбай дунен тIа.
15.35 — Политически диалогаш.
16.05 — Мильтфильм (США).
16.30 — «Хьун фиалкаш» яха режиссера К. Кийсна фильма.
18.00 — Киноконцерт.
18.45 — «Лаьтта — вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
18.50 — «Ханай гобахар» яха Стамбульски калейдоскоп.
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — «Сиха йоаца бIаьсти» яха художественни фильм. 1-реи 2-гIеи сереш.
00.10 — Пресняков Владимира шоу.
1.20 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «По Заречной стороне» яха В. Беляева вокальни цикл.
8.40 — «Пришельцы» яха документальни фильм.
9.10 — «Владивосток», 1918 шу» яха субтитраштара художественни фильм. (Духхьашха).
10.25 — Документальни фильма премьера.
10.35 — НБА профессионалашта юкъера баскетболах йола США чемпионат.
11.35 — «Дезал» яха телепрограмма.
12.35 — Прогресс. Информаци. Реклама.
13.05 — Союзни республикай кинопублицистика. «Фермеры» яхача документальни фильма премьера. (Киев).
13.25 — Теннис. Франциера йийла чемпионат. Франциера передача.
14.25 — Коллаж.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Под знаком «Пи».
18.05 — «Фу хьал да хьога, ГIалгIайче? (гIалгIай меттала).
18.45 — «И думы сердца в песню перелью» яха авторски иллей телефестиваль.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
20.15 — Акробатически рок-н-роллах йола Дунен халкъашта юкъера турнир.
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — Пресс-клуб.
00.00 — «Очарование романса» яхача киноконцерта бийсанара сеанс.
00.50 — «Телефон полиции 110» яхача цииклера «Охота за трюфелями» яха художественни фильм. (ГДР, 1981 ш.).

3 ИЮНЬ

КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхенна гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самунъадоаккха программа.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — УнахцIено.
13.15 — Музыкальни киоск.
13.45 — Итали телевидени программа.
14.45 — Киноконцерт.
15.15 — Фаьлгийн приключенеш дунен тIа. «Варганная принцесса». яха художественни фильм. (ГДР, 1986 ш.).
16.45 — «Юрта сахьат» яха панорама.
18.00 — «Образ» яха старшеклассникашта йола литературни передача. 2-гIа передача.
19.15 — «Вольница на окраине города» яхача тиъо серий йолча художественни фильма премьера. 1-реи, 2-гIеи сереш. (Чехословаки, 1977 ш.).
21.00 — Ха. ТСН.
22.00 — «Массехана а хурглолчун уйлаш» яха кIиранден нравствени проповедь.
22.15 — «Глени Миллер». «Серенада лунного света». (США ТВ).
23.35 — Футбольни обзорени.

2 ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта.
8.15 — Воронежски Паччахьалхен эрсий халкъа хора концерт.
8.50 — Мультфильм.
9.00 — «...И впадаев в Каспийское море» яха «Земля тревоги нашей» яхача циклера документальни фильм (Куйбышев).
9.30 — РСФСР городий телестуди. «Золотое руно Дагестана». (Махачкала).
10.00 — «Успех» яха субтитраштара художественни фильм.
11.30 — Никъ берий клуб (сурдопереводаца).
12.30 — Теннис. Франциера йийла чемпионат. Франциера передача.
13.30 — «Агнелацара тиъо минот» яха союзни республикай студи фильмаш. (Премьера).
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — «Планета» яха Дунен халкъашта юкъера программа.
18.00 — А. Долуханяна произведенера концерт.
19.00 — Говрий спорт. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. Чехословакера передача.
19.45 — «ТалгIеи лоIамаrIа» яха эстрадни программа.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
20.15 — «Северные звоны» яха фильм-концерт.
20.45 — Коллаж.
20.50 — «Джейраньи острова» яха документальни фильм.
21.00 — Ха. ТСН. (сурдопереводаца).
22.00 — Къона кино.
23.15 — Волейбол. Дунен лигай хьалхле. МаIанах. Сборни СССР — сборни Япони.

Хьамсара новкъостий! УКВ оборудованена профилактика ярца шоллагIча программа передачаш 28-ча мае 16 сахьата 35 минот яьлча йолалургья, хIаьта 29-ча мае 12 сахьат даьлча.

ОРШОТ

4 ИЮНЬ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Документальни фильм.
9.05 — Краснознаменни Туркестански военни округа иллейи халхарен ансамбла концерт.
9.25 — «Города йнстера больница» яха художественни фильм. 1-реи, 2-гIеи сереш (Чехо-Словаки ТВ. 1977 ш.).
11.10 — «Мойдодыр» яха мультфильм.
11.30 — Хьайбай дунен тIа.
12.30 — Ха. ТСН.
16.00 — ТСН.
16.15 — «И песня русская звучит» яха илли дIаолох М. Банковске.
16.30 — Берий сахьат (немецки метта урокаца).
17.30 — «Импульс-90». Вайи экономикей.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Мультфильмаш.
19.25 — «Города йнстера больница» яха художественни фильм. 3-гIеи 4-гIеи сереш.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Дуненга хьеж камера».
22.40 — Коллаж.
22.45 — «Дош» яха литературно - художественни программа.
00.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Мишта хилар сох вундеркинд» яха бераштa йола фильм. 1-ра сери.
9.20 — Шовданаш.
9.50 — Документальни фильма премьера.
10.10 — «Дон Жуан» яха Р. Штрауса симфонически поэма.
10.30 — Мультфильм.
10.50 — Документальни фильма премьера.
11.20 — «Сердце мое ларец, и положена была в него радость» яха йоазонхочун Б. Шергина кхоллами йола передача.
16.55 — «Городские - деревенские» яха телефильм.
17.50 — «Орамаш» (нохчий меттала).
18.20 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — Информационни программа. Перерыв (20.00) — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!

Спорта хоамаш

Грозне Крупская цIерагIча культура Двореце укх деношка чакхъяьлар дзюдо хьисапе кIалтохаргах латара РСФСР зональни чемпионат. Россия къулбехьа оагIорахьара шийттача областера, краешкара, автономи республикашкара спортсменаш бар цига дакъа лоацаш.

Къаьстта боккха аьттув баьлар вай республикарча викалий. Командни зачотагIа котало яьккхар цар. Майкоперен Махачкалерен низ бола командаш тIехьашка а юташ. Вай командана юкъе боагIаш бар керттерча даьхьъе «Локомотив» яхача СДЮШОР-а, «Башлам» ДЮСШ-ра спортсменаш.

Вай командера кхаь спортсмено: Абдулаев Германа (71 кг.), Мальцагов Мувсас (35 кг.) Магомадов Зелемхана (бIаь килограммал дукхагIа) хьалхара моттигаш яьхар, шоллагIа хилар Алтамиров Салами (65 кг.), Зязиков Iаьлен, хIаьта кхоалагIа Хамзатханов Шахбулат (65 кг.), Кодзоев Алик (71 кг.), Эдильбиев Абу-Супьян (86 кг.).

Лакхе бийцачара, хIаьта 4—6-гIа моттигаш яьхача вай спортсменаша Борчешвили Николая (60 кг.), Хажиев Руслана (65 кг.), Векбулатов Хасамбека (86 кг.) РСФСР чемпионата финальни яхьашка дакъа лаца бокъо яьккхар.

Грозне хиннача яхьашка шоллагIа хилар Майкопера команда, хIаьта кхоалагIа — Махачкалера.

Чемпионашта мах бола совгIаташ делар.

К. ЕВЛОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехк тохкама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностей транспортей — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ03055. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1877.